

GAZİ'NİN (ATATÜRK'ÜN) HALKÇILIK ÜLKÜSÜ, HALKEVLERİ VE SONRASI

M. RAUF İNAN

Halkçılık çağı: Halkçılık, halk amacıyla, halka dayalı ve halkça yürütülen bir toplumsal düzen anlamındadır. Temelinde gerçek demokrasi anlamına gelir*. Ancak Gazi'nin halkçılığı, bugünkü anamalcı (kapitalist) ülkelerin biçimsel ve törensel demokrasisi değil, gerçek bir halkçılıktır.

Halk, halkçılık, demokrasi deyimleri günümüzde ve ülkemizde hemen tüm dünyada çok kullanılan sözcükler olmuştur. Ancak bu sözcükleri herkes kendine göre bir anlamda kullanmaktadır. *Halk* sözcüğü bizde 1920 den beri –demek ki yeni Türk Devleti'nin kuruluşundan beri– özellikle üzerinde durulan ve çok yinelenen (tekrarlanan), çok söylenen bir deyim olmuştur.

Bu sözcüğe eski metinlerde Kanuni'nin, günümüzde bir çeşit atasözü, özdeyiş gibi kullanılan: “*Halk* katında muteber bir nesne yok devlet gibi, / Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” ikili dizesinde rastlıyoruz. Son yüzyıllarda Namık Kemal'in: “*Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten*” dizesinden önce halk sözcüğünün yazı dilimizde, yazınıımızda çok kullanılıp kullanılmadığını pek bilmiyorum. Namık Kemal'in bunu millet anlamında kullanmamış

* *Demokrasi* deyimini, eski Yunancada (demos = halk) ve (Kratos = buyruk, buyruğunu yürütme, uygulama, yerine getirme) anlamına gelen iki sözcüğün birleşmesinden oluşmuştur. Özüne bakılırsa, eski Yunanistan'da ne *demokrasi*, ne de *insan hakları* vardı. Atina'da nüfusun yarısı olan kadın insan haklarından yoksundu, Köle gibi idi. Köle sayısı da atinalı nüfusun bir kaç katı idi. Netekim Yunanistan'ın Washington büyükelçisi Kostantin Papayotakis ABD dışişleri bakan yardımcısı Sisco'ya eski Yunanlılarda *demokrasi*'nin olmadığını, Perikles zamanında çok kısa bir süre, o da yalnız Atina'da uygulandığını, o demokrasi yurttaşlarının da bir avuç azınlık olduğunu, halkın büyük çoğunluğunun özgür olmadığını söylemiş. (Cumhuriyet gazetesi, 9 Ekim 1974) “Demokrasinin Beşiği” yazısı - Niyazi Berkes. (Türk yurdu) dergisinin III. cilt, 1975. sayısında Akçoraoğlu Yusuf” demokratiser = demokratlaştırma” sözcüğünü “enamileştirme” olarak Osmanlıcaya çevirmişti ki, o da “halklaştırma” demektir.

olduğunu, yine “Kaside” başlıklı o koşuğundaki: “Dönersem kah-peyim millet yolunda bir azimetten” dizesinden anlaşılıyor.

Halk sözcüğü Türk Dil Kurumunun (Türkçe Sözlük)’ünde:

1 – Aynı ülkede oturan ve ortak menfaatlarla (çıkarlarla) birbirine bağlı kişilerin tümü, 2 – Bir ulusun belli bir çevre içinde yaşayan kısmı (bölümü), 3 – Aynı yerde toplanmış kimseler, 4 – Ulusun aydınlar ya da resmî (kamusal) görevliler dışında kalan kısmı (bölümü) . . . olarak dört türlü açıklanmış, bir de çok bilinen bir atasözünü örnek verilmiş: “Halka verir talkını (telkini) kendi yutar salkımı”.

Eski sözlüklerde: (ahali, tebaa, raiye, reaya, avam, avamı nas) gibi karşılıklar gösterilmektedir. (Kul taifesi) de denilmektedir.

Bu sözcüğün karşılığı Almandada (Volk) tur, –folk gibi söylenir–, Fransızcada (peuple), İngilizcede (folk) tur. Bunlar oldukça (halk) sözcüğü anlamı taşır.

Osmanlı Devletinde halk, Padişahın kulları, köleleri idi. Padişah ta Tanrının Yer yüzünde vekili, gölgesi olarak deyimlendirilirdi, ki bu, İslâm inancına temelden terstir**.

Yeni devlette işte ahali, avam, avamı nas denen ve padişahın kulu olarak nitelenen bu halkı, insan olmanın, yurttaş olmanın bilincine ve yüksek değerine, onuruna vardırarak gerekiyordu. Bunun içindir ki, Mustafa Kemal Paşa kendi toplum düşününde, devlet düşününde, toplum ve devlet düzeninin temelinde ve amacında ilk ülküsünün deyiimi olarak *ulusu*, hemen arkasından da *halkı* akmıştır. O, Türk Ulusu için etkili görev yüklendiği hemen o ilk yıllarda, hatta ilk aylarda bu iki sözcük üzerinde çok durmuştur.

7 Temmuz 1919 da “Kuvayi milliyeyi âmil ve *iradei milliye*’yi hakim kılmak = Ulusal güçleri etken ve *ulusal iradeyi* eğemen kılmak”

** Bilindiği gibi, Hz. Peygamber, (Tanıklık Sözüde = Kelime-i Şhadette) önce Tanrının “kulu” ancak sonra da “elçisi” olarak belirtilir. İslâmda tüm insanlar yalnız Tanrının kuludurlar, kula kul olmazlar. Kur’an, daha çok insan sorununu işleyen, ikinci sûresinin 30. ayetinde Tanrının insanı –şu demek ki, tüm insanlar– kendisine “halife” –vekil demektir– kıldığını belirtir. Ve insanın mükerrem kılındığını (ağırlandığını), yaratıkların en güzeli olduğunu açıklar. Peygamber bir çok söylevlerinde: “Ey insanlar!” diye tüm insanlara seslenir. Padişahın yer yüzünde “Tanrının gölgesi = zil-ul-lâhi fi-l âlem” deyiimi İslâm’a tümenden aykırıdır. Bilgisizliğin ve dalkavukluğun hem dini, hem de sözde dinin en büyük temsilcisi, Peygamberin vekili olan adamı ne duruma soktuğu açıkça görülüyor.

ülkü ve amacını ortaya koymuştu. Ulusun kurtuluşunu bu ülkünün gerçekleşmesinde görüyordu. Bu “ulusal irade” ülküsü 20 Ocak 1921 de Teşkilâtı Esasiye (Anayasa) kanunu münasebetiyle Millet Mec-meclisinde ki söylevinde “*Hakimiyeti milliye = Ulusal egemenlik*” olmuş, 29 Ekim 1923 te Cumhuriyete dönüşmüştür.

Mustafa Kemal Paşa'nın *halkçılık* ülküsü de ulusçuluk (milliyet ülküsünün) hemen yambaşında yer alıyordu. Zati ulus sözcüğü ve ulusçuluk ülküsü halkı ve halkçılığı da içeriyordu, ve onun büyük ülküsü olmuştu. O, kendisi de halktan gelmiş, halktan kopmamış, ayrılmamıştı. O'nun “halk”ı tanımlaması ona verdiği anlam, 1 Aralık 1921 deki “Bakanların Ödev ve Sorumlulukları” yasasının görü-şülmesi sırasındaki söylevinde açık belirir:

“Toplumsal meslek bakımından da düşündüğümüz zaman biz yaşamını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emekçileriz (erbabı sa'yız). Zavallı bir halkız. Neliğimizi (mahiyetimizi) bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmak zorunda olan bir halkız. Bunun için her birimizin hakkı vardır, yetkisi vardır. Ama, çalışmakla bir hakkı elde ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve yaşamını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim toplulumuz içerisinde yeri yoktur. hakkı yoktur....”

Bu sözlerinden Atatürk'ün “halk” sözcüğünden ne anladığı, neyi amaçladığı açıkça ortaya çıkıyor. Halkçılığı da O, şöyle tanımlıyor:

“Halkçılık, toplumsal düzenini emeğe (sa'ye) dayandıran bir toplumsal öğretiler. O'nun kendi deyişiyle: “Halkçılık, nizamı içti-maisini sa'ye istinat ettiren bir mesleki içtimaidir”.

Yine o gün o söylevinde şöyle demişti:

“Bilimsel, toplumsal bakımdan bizim hükümetimizi belirtmek gerekirse, ona halk hükümeti deriz....”

Genel Yönetimi doğrudan doğruya halkın eline vermek :

(Vakit Gazetesi, 10 Ocak 1922, Başyazar Ahmet Emin Bey (Yalman) yaptığı görüşme, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri V, sayfa: 93-94).

“..... Her halde halkımızı yönetim ile ilgilendirmek, şu demek ki (yâni) yönetimi doğrudan doğruya halkın eline verebilecek bir yönetim biçimini kurmak, hem ulusal egemenliğin gerçek olarak temsili, hem de böylece halkın benliğini anlaması bakımından en

gerekli idi. İşte bu düşüncelerin ve incelemelerin esinlenmesi olarak tasarı (proje) yapılmıştı.

Halkçılık örgütü en ufak daireye dek yayılırsa, elde edilen sonucunun büyük ve daha güvverimli (feyiznâk) olacağına kuşku yoktur. Yurt ve ulusun, içinde bulunduğu zorlukları ve savaş durumunu düşünürsek, Meclisin çalışma sonucunu ve oradaki başarısını beğenip değerlendirmemeye olanak yoktur.

Ulusal ant (Misakı Milli) barış yapmak için en ussal (makul) ve en az koşullarımızı kapsayan bir izlencedir (programdır). Barışa varmak için toplulaştıracağımız temelleri (esasatı) kapsar. Ne var ki, yurt ve ulusu kurtarmak için barış yapmak yeter değildir. Ulusun gerçek kurtuluşu için yapılacak çalışmalar ondan sonra başlayacaktır. Barıştan sonraki çalışmalarda başarılı olabilmek ulusun bağımsızlığının korunmasına bağlıdır. Ulusal Andın (Misak-ı Millinin) amacı onu sağlamaktır. Yurt ve ulusun yarınından asıl güvenli olabilmesi, bir kez *halkçılık* temeline dayanan yönetim örgütünün hakkıyla yapılması ve örgenletilmesi (taazzuv ettirilmesi) ve uygulanmasıyla birlikte tutumsal durumumuzun (ahval-i iktisadiyemizin) ulusal gönençimizi sağlayacak biçimde düzeltilmesine ve canlandırılmasına bağlıdır.

Bu gerçekleri ulusal inan (akide-i milliye) tanıyarak koruyabilecek bir toplum olabilmemiz için de eğitim ve öğretimimizi (maarifimizi) tümünden işsel (amelî) ve gerçek gereksinmelerimize uygun bir izlençe içinde yeniden kurmak gerekir. Bu noktalarda başarı yoluyla yurt bayındırılabilir (imar edilebilecek) ve ulus zenginleştirilebilecektir.

Ufak bir izlençe (program) kadrosu söylemek gerekirse,: Örgüt baştan sona dek *halk örgütü* olacaktır. Genel yönetimi halkın eline vereceğiz. Bu toplumda hak sahibi olmak, herkesin emek ve çalışma sahibi olması temeline dayanacaktır. Ulus hak sahibi olmak için çalışacaktır.

Düzeltilecek şeyler tutumbilim (iktisadiyat) ve ulusal eğitim, öğretimdir. Bu yolla yurt bayındırılacak (imar edilecek), ulus gönenç sahibi olacaktır.

.....

Ulusal Ant içinde varlığı sağlandıktan sonra gürültü çıkarıp karıştırıcılık (fesatçılık) edecek ve toprak genişletme düşününde bulunacak adamlar ortaya çıkamaz. Bence buna olanak yoktur”.

Ve tutumsal (ekonomik) yönden :

Atatürk tutumsal bakımdan halkçılık ülküsünü ilk kez 17 Şubat 1923 te, –Barıştan önce, henüz Lozan Konferansı sürüp dururken– (İzmir İktisat Kongresi'nin) açış söylevinde açıklanmıştır:

“..... Efendiler! Uzun aymazlıklarla ve derin aldırıışsızlık (lâkaydi) ile geçen yüzyılların tutumsal yapımızda açtığı yaraları sağaltmak, sağaltma çıkar yollarını (çarelerini) aramak ve ülkeyi bayındırlığa ulusal bir gönence, mutluluğa ve zenginliğe erİştirecek yolları bulmak için, olacak çalışmalarınızın başarılı sonuçlara ulaşmasını dilerim....”

“..... Çünkü halkın sesi hakkın sesidir.....” ... “... Bir ulusun doğrudan doğruya yaşamiyle, yükselmesiyle, çökmesiyle, ilgili ve ilişkili olan ulusun tutumbilimidir. Tarihin ve deneyimlerin saptadığı bu gerçek, bizim ulusal yaşamımızda ve ulusal tarihimizde de tümiyle kendisini göstermiştir. Gerçekten Türk tarihi incelenirse bütün yükselme ve çökme nedenlerinin bir tutumsallık (iktisat) sorunundan başka bir şey olmadığı anlaşılır. Tarihimizi dolduran bunca başarılar, utkular veya yenilgiler, yıkılmalar ve yıkımlar, bunların hepsi; oldukları dönemlerdeki tutumsal durumlarımızla ilişkili ve ilgilidir. Yeni Türkiyemizi yaraşır (lâyık) olduğu aşamaya erİştirebilmek için, kesinkes tutumsallığımıza birinci kertede önem vermek zorundayız.....”

“..... Bu çalımı kurumlu, (azametli), güçlü, erkli padişhlar izledikleri dış siyasaı kendi emelleri, tutkuları ve isteklerine dayandırmışlardır. İç örgütlerini dış siyasalarına uydurmak zorunluğunda kalınca, aldıkları ülkede bütün öğeleri dilleri, dinleri, gelenekleri, her şeyi başka başka olan ve bir çok uluslardan oluşan bu öğeleri, olduğu gibi korumaya kalkıştılar ve onlara bütün bu şeyleri korunmuş bırakabilecek ayrıklıklar (İstisnalar), ayrıcalıklar, bağışladılar. Buna karşılık asıl öge (bu deyimle Atatürk Türk halkını belirtiyor) uzun savaş yolculukları yapmakla, fetihler alanlarında ölmekle, alınan ülkelerin kendisini ve halkını beslemekle ve onlara bekçilik etmekle kendi kendini yıkıp geçiriyordu. Bunun için ulus, asıl öge, kendi evinde, kendi yurdunda kendi gerçek yaşam deneyimlerini elde etmek için çalışmaktan büsbütün yoksun bir durumda bulunuyordu....” “... Kapitülasyon sözcüğü, bir kale içinde çevrilmiş bulunan, savunma araç ve gereçlerini kullandıktan sonra,

kendini teslim etmek zorunda kalanlar için kullanılan bir sözcüktür. İşte böyle bir sözcüğü, padişahların müsaadesini tercüme ederken kullandılar....” “.... Yeni ülkeler açanlar (fatihler) asıl öğeyi ardına takarak kılıçla fetihler yaparken, kılıç sallarken alınan ülkelerin insanları kazandıkları ayrıklıklar, ayrıcalıklarla sapanla yapıyorlardı.; toprak üzerinde çalışıyorlardı. Akradaşlar! Kılıç ile ülkeler açanlar, sapanla toprak açanlara (fütuhât yapanlara) yenilmeye ve sonucunda yerlerini bırakmaya zorunludurlar. Netekim Osmanlı saltanatı böyle olmuştur....” ... “... Kılıç kullanan kol yorulur, en sonunda kılıcı kınına koyar ve belki kılıç o kında küflenmeye, paslanmaya mahkûm olur. Ama sapan kullanan kol gün geçtikçe daha çok güçlenir ve daha çok güçlendikçe daha çok toprağa iye ve sahip olur”.

..... “.... Bir de taşlıların çevrelerini saran çakara-tapanlar vardı. Onlar da padişahların anlayışları ile anlayışlanırlar ve padişahın bu anlayışını, bu isteğini bir göksel gereklik (lâzimei semaviye), bir Kur’an gereği gibi herkese aşılardı. “Gerçekte devlet bağımsızlığını çoktan yitirmişti ve Osmanlı ülkesi yabancıların serbest bir sömürgesinden başka bir şey değildi ve Osmanlı halkı içindeki Türk ulusu da tümünden tutsak bir duruma getirilmişti. Bu sonuç ...ulusun kendi iradesine ve kendi egemenliğine sahip bulunamamasından ve irade ve egemenliğin şunun bunun elinde kullanılagelmiş olmasından ileri geliyordu. Öyleyse kesinlikle diyebiliriz ki, biz ulusal bir çağ yaşamıyorduk ve ulusal bir tarihe sahip bulunmuyorduk.....”

“İşte, ulusumuz, ulusal döneme girdi, halk dönemin başlangıcına girdi”.

“.... Biliyorsunuz ki Ulusal Ant (Misak-ı Millî), ulusun tam bağımsızlığını sağlayan ve bunu sağlayabilmek için, tutumsallığında (iktisadiyatıda) gelişmesine engel olan bütün nedenleri –bir daha kesinlikle dönmemek üzere– ortadan kaldıran bir başyasadır (düsturdur). Teşkilâtı Esasiye Kanunu (Anayasa) egemenliğin bağılsız koşulsuz ulusun üstesinde kalabilmesi için, *halkın bizzat* kendi yazgısını yönetmesi temelini koşul (şart) kılan bir yasadır.....”

.....

..... “Siyasal, süel (askerî) utkular ne denli büyük olursa olsunlar, tutumsal utkular ile taçlandırılmazlarsa meydana gelen

utkular kalımlı olamaz az zamanda söner. Bu nedenle en güçlü ve parlak utkumuzun dahi sağlayabildiği ve daha sağlayabileceği yararlı sonuçları saptamak için tutumsallığımızın, tutumsal egemenliğimizin sağlanması, güçlendirilmesi ve genişletilmesi gerektir. Bunca gürverimli (feyizli) ve bunca güçlü olan yeni hükümetimizin düşmansız kalacağını varsaymak doğru değildir. Bu güzel temellerin dahi içine kundak koyarak onu yıkmaya çalışacaklar olacaktır. Onun yaşama, gürverimine karşı yağınmalar (suikastlar) düzenlemeye girişecekler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı en güçlü savutumuz (silahımız) tutumsallıktaki genişlik, sağlamlık ve başarımız olacaktır. İçine girdiğimiz *halk döneminin*, ulusal dönemin, ulusal tarihini dahi yazabilmek için kalemlerimiz sapanlar olacaktır. Bence *Halk dönemi*, tutumsallık (iktisat) dönemi kavramı ile deyimlendirilir”.

“..... Eğer vatan denen şey kupkuru dağlardan, taşlardan, bataklık alanlardan, çıplak ovalardan ve vatan; kentlerden, köylerden oluşmuş olsaydı, onun zindandan hiçbir ayrımı olmazdı. Ve gerçekten bu felsefenin sahipleri bu değerli vatanımızı böyle zindan ve cehennem yapmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Oysa bu vatan çocuk ve torunlarımız için cennet yapılmaya yarar, en çok yarar bir vatandır.....” “Ve artık bu yurt böyle yoksul ve bu ulus değersiz değil; belki yurdumuza zengin yurdu, zenginler yurdu, bu yeni Türkiye'nin adına da çalışkanlar ülkesi denilsin. İşte ulus böyle bir dönem içinde bulunuyor ve böyle bir dönemi yükseltecektir. Ve böyle bir dönemin tarihini yazacaktır. Ve böyle bir dönemde, böyle bir tarihte en büyük onurun, en büyük hak çalışkanlarınkı olacaktır”.

..... “Gerçekten geçmişte ve özellikle Tanzimat döneminden sonra yabancı anaparası (sermayesi) yurttan ayrı (müstesna) bir yere sahip oldu. Ve bilimsel anlamıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı anaparasının jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her uygar devlet gibi, ulus gibi, yeni Türkiye dahi bunu onayamaz. Burasını tutsak ülkesi yaptıramaz”.

.....

“.... Yeni devletimizin yeni hükümetimizin bütün temelleri bütün izlenceleri (programları) tutumsallık izlencesinden çıkmalıdır. Çünkü, demin dediğim gibi, her şey bunun içinde bulunmaktadır. Bunun için çocuklarımıza öyle öğretim ve eğitim vermeliyiz, onlara

öyle bilim ve düşümsel ekin (irfan) vermeliyiz ki, tecim, tarım ve sanatta ve bütün bunların çalışma alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, etkin olsunlar, eylemli bir üye olsunlar. Bunun için eğitim, ve öğretim izlencemiz, gerek ilköğretimde, gerek ortaöğretimde verilecek bütün şeyler, bu bakıma göre olmalıdır. Eğitim ve öğretim izlencelerimiz gibi, devlet dalları (şuabatı) için tasarlanacak izlenceler dahi, tutumsallık izlencesine dayanmaktan kendilerini kurtaramazlar. Temelli bir izlençe uygulamak ve bu izlençe üzerinde bütün ulusu uyumlu olarak çalıştırmak gerektir”.

“Bizim ulusumuzun çıkarları birbirinden ayrılır sınıflar durumunda değil, tam tersine varlıkları ve çalışmalarından elde edilen sonuçları birbirine gerekli olan sınırlardan oluşmuştur. Bu dakikada beni dinleyenler çiftçilerdir, sanatçılardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi birbirine karşı koyan olabilir. Çiftçinin sanatçıya, sanatçının çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye gereksinmeleri olduğunu kim yoksayabilir (inkâr edebilir).

“Bugün bulunan yapınaklarımızda (fabrikalarımızda) ve daha çok olmasını dilediğimiz yapınaklarımızda kendi işçilerimiz çalışmalıdır. Gönençli ve kıvançlı olarak çalışmalıdır. ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve yaşamın gerçek tadını tadabilmelidir ki, çalışmak için erk ve güç bulabilsin. Bunun için, izlenceden söz edildiği zaman, denebilir ki bütün halk için “çalışma Ulusal andı”dır.....”.

Halk devleti ve hükümeti :

“Halkçılık” Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk kuruluşundan hemen 5 ay sonra ve Cumhuriyetin kuruluşundan daha 3 yıl önce, büyük Türk Devrimciliğinin bu ülküsü açıklanmıştı. 18 Eylül 1920 günü Büyük Millet Meclisine getirilen “*Teşkilâtı Esasiye Kanunu*” (Anayasa) tasarısının gerekçesinde: “*Halkın öteden beri içinde bulunduğu yoksulluk sıkıntısının (sefaletin) nedenlerini kaldırarak, onun yerine gönenç ve mutluluk getirmek Meclisin başlıca amacıdır. Toprak, eğitim, tüzün (adalet), maliye, tutumsallık (iktisat) ve evkaf idareleriyle öteki bütün kurumlar halkın gereksinmelerine göre yenilenecektir. Bunun için gerekli siyasal ve toplumsal ilkeler ulusun ruhundan alınacaktır. . . .*” deniyordu. 2 ay sonra da 18 kasım 1920 de, Meclisin 99. toplantısının 1. oturumunda açıklanan “*Halkçılık Programı*”, “*Büyük Millet Meclisinin Beyanname*si” Kur-

tuluş Savaşı yanında büyük Türk Devriminin temelindeki felsefeyi ve amaçlarını, ülküler dizgesini açık ve kesin belirtiyordu.

Bir yıl sonra da 18 Ekim 1921 de, Devrimin temel düşüncesini, ülkü ve amaçlarını koyan Önderi Mustafa Kemal Paşa şunu diyordu:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahi, egemenliğine bağılsız ve koşulsuz sahip olan ve yönetim yöntemi halkın yazgısını kendisinin ve eylemli olarak (bizzat ve bilfiil) yönetmesi temeline dayanan bir halk hükümeti'dir. Türkiye halkı bu ereğinin elde edilmesi için savaşmıştır, savaşmaktadır ve savaşacaktır...”.

3 Ocak 1922 de: *“Ulusun bugünkü yönetimi, gerçek neliği (mahiyeti) ile bir halk yönetimidir...”* 7 Şubat 1923 te Balıkesir'de halkla yaptığı bir konuşmada, barışın elde edilmesinden sonra, *Halkçılık* temeli üzerine dayalı ve Halk Fırkası adıyla bir parti kurmak güdeğinde (niyetinde) olduğunu söyledikten sonra:

“Halk Fırkası halkımıza siyasal eğitim vermek için bir okul olacaktır...” diyordu. 8 Nisan 1923 Seçim Bildirisi şöyle başlıyordu:

“Yurdu ve ulusu eriyip dağılma ve çökme yıkımından (inhilâl ve zimihlâl felâketinden) kurtarmak için, ulustan aldığı kesin yetki ile toplanan (Türkiye Büyük Millet Meclisi) ulusal egemenlik temellerine dayalı bir halk devleti ve hükümeti kurdu...”

13 Ağustos 1923 te Meclisin 2. dönemini açış söylevinde:

“Gerçekten, Türkiye Devletinin, bu yeni kuruluşun dayandığı temeller, neliği bakımından kendinden önceki tarihsel kuruluşların temellerinden başkadır. Bunu bir sözcük ile belirtmek gerekirse, diyebiliriz ki, yeni Türkiye Devleti bir halk Devletidir, halkın devletidir. Geçmişteki kuruluşlar ise bir kişi devleti idi, kişilerin devleti idi...”.

Sayın Prof. Dr. Muammer Aksoy'un Cumhuriyet Gazetesinde 11 Kasım 1973 günü başlayan ve 15 sayı süren *“Atatürk Günlerinde Sosyal Demokrasi”* yazısında 1921 yılının (Hakimiyeti Milliye) gazetesinden aktardığı Hüseyin Ragıp (Baydur) ve Mahmut Esat'ın (Bozkurt) geniş yazılarından, o yıllarda -1921 lerde- halkçılık ülküsünün enginliği derinliği ve içtenliği tüm açıklığıyla anlaşılıyor. Mahmut Esat bir yazısında Gazi'nin “Balkanların Ödev ve Sorumlulukları Yasası'nın görüşülmesi sırasında Mecliste yaptıkları söylevde yeni kurulmakta olan Türk Devletini (Halkın Emeği Devleti) olarak be-

lirttiğini açıklıyor. O yazılarda devlet “emeğe dayanan devlet” ve halk ta “üretici” kitle olarak nitelendiriliyor. “Üreticilik” ve “emek”, “halk” deyiminin belirgin özelliği olarak o yazılarda açıklanıyor. Her iki yazarın yazılarındaki görüşler ve düşünceler hiç kuşkusuz Mustafa Kemal Paşa’dan alınmadır ve O’nun buyruğudur. Mahmut Esat’ın sözünü ettiği meclis görüşmesi 1 aralık 1921 dedir. Atatürk’ün o günkü söylevindeki “halk”ı tanımlaması yukarıda geçmişti.

Atatürk diyor ki: “*Bizim görüşümüz gücün, erkin, eğemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır*”.

O’nun kendi sözcükleriyle: “*Bizim noktai nazarımız kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır*.”

(Anıt Kabir duvarındaki özdeyişlerinden)

Ve demokrasi için de, O diyor ki :

“Bizim bildiğimiz, demokrasi siyasaldır; onun amacı ulusun, yönetenler üzerindeki denetimi ile siyasal özgürlüğü sağlamaktır. Demokrasinin birinci özelliğiyle ortak, ikinci bir özelliği daha vardır. O da şudur : demokrasi düşünseldir, bir kafa sorunudur. Her halde bir mide sorunu değildir. Hükümet ilkesi de bir tüze (adalet) sevgisini ve aktöre (ahlak) düşüncesini gerektirir.

Demokrasi yurt aşkıdır, babalık ve analıktır.

Demokrasi gerçekte bireyseldir, bu nitelik yurttaşın egemenliğe, insan niteliğiyle katılmasıyla olur....

En sonunda, demokrasi, eşitliktir. Bu nitelik demokrasinin bireysel olması niteliğinin zorunlu bir sonucudur. Kuşkusuz bütün bireyler özdeş siyasal hakları taşımalıdırlar. Demokrasinin bu bireysel ve eşitlikçi niteliklerinden, genel ve eşit oy ilkesi çıkar...” (1929).

Ve Köylü için :

Türk Devriminin düşünen ve eyleme koyan önderi, O bu görüşleri ve kesin kararları belirleyen toplumsal nedeni ve gerekliliği, tanılamış (teşhis etmiş), 1 mart 1922 de Meclisi açış söylevinde şöyle dile getirmişti: (Zabıt Ceridesi, 1. dönem, 3. toplantı, cilt: 188, sayfa: 5).

“Türkiye’nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun yanıtını hemen birlikte verelim Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. Öyleyse, herkesten daha çok gönenç, mutluluk ve zenginliği en çok hak etmiş ve ona en layık olan köylüdür. Bunun

için Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin tutumsal siyasası bu temel ereği elde etmeye yöneliktir.

Diyebilirim ki, bugünkü yıkım ve yoksulluk sıkıntısının (sefil-liğin) tek nedeni bu gerçeğin aymazı bulunmuş olmamızdır. Gerçekten; yedi yüzyıldır cihanın çeşitli bölgelerine göndererek, kanla-rını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve yedi yüzyıldan beri emeklerini ellerinden alıp, saçıp savurduğumuz ve buna karşılık sürgit onur kırma, aşağılama ve kötüleme (tahkir ve terzil) ile karşıladığımız ve bunca özveriliklerine ve iyiliklerine karşı iyilik bilmezlik, küstahlık, zorbalıkla uşak kertesine indirmek iste-diğimiz bu öz sahibin önünde bugün tam utanç ve saygı ile gerçek durumumuzu alalım”

“..... Demiştik ki, bu yurdun öz sahibi ve toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne dek eğitim ve öğretim ışığından (nuru maarifeten) yoksun bırakılmıştır. Bunun için, bizim izleyeceğimiz eğitim ve öğretim siyasasının temeli ilkönce, varolan bilmezliği (cehli) gidermektedir.....”.

(Şunu da anımsayalım ki: Cumhuriyet'in ilk çıkan kâğıt para-larının arka yüzünde çift süren bir köylü resmi konmuştur).

(22. 1. 1925, Bursa Şark Sinemasında halkla konuşurken):

“..... Halkımızın çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bu memle-ketin çok güçlü olmasının nedeni de halkımızın çiftçi ve çoban ol-masıdır, Oysa, şimdiye dek bir çok nedenler ve etmenler etkisiyle ne çiftçiliğini ve ne de çobanlığını yapabilmiştir....”

Sonra da şunlar söylemişti: “Milletimiz çiftçidir. Ulusu çiftçilik-teki çalışmalarını çağcıl tutumsal önlemler ile (tedabiri iktisadiye ile) en yüksek sınıra ulaştırmalıyız. Köylümüzün çalışmalarının sonuç-larını ve meyvelerini kendi yararından yana en yüksek sınıra çıkarmak tutumsal siyasamızın temel ruhudur. Bunun için; bir yandan çiftçinin çalışmalarını artıracak verimli kılacak bilgi, araç ve fenni aletlerin kullanılmasına ve yayılmasına ve öte yandan onun çalışmalarının sonucundan en çok yararlanmasını sağlayacak tutumsal önlemlerin alınmasına çalışmak gerektir. Şimdiye dek bulunan yolsuzluk, çağcıl taşın araçlarının yokluğu değişik tokuş yöntemlerinin çiftçi zararına olması ve hükümet yasalarının çiftçiyi korumaması gibi engellerin kaldırılması gerektir.....”.

Köylü için sonraki yıllarda da :

1 Kasım 1936 da: “Tarımda kalkınmayı kolay ve çabuk yapmak için koşullar çok ilerlemiş ve hızlanmıştır. Yeni yöntemde ve yeni makineler kullanmakta iyi örgütle yapılacak yardımların hızla sonuç vereceğini görüyoruz. Kooperatif örgütü her yerde seçilmiştir. Ödenlik (kredi) ve satış için olduğu gibi, üretim araçlarını öğrenip kullanmak için de, kooperatiften yararlanmayı olanaklı görüyoruz.

Tarımda hastalıklar ile savaşma işine daha çok önem vermek gerekir. *Toprak yasasının bir sonuç varmasını kamutayın (Meclisin) yüksek çabasından beklerim.* Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa sahip olması kesinkes gerekir. Yurdun sağlam temeli ve bayındırlığı bu temeldedir.”

Ve 1 Kasım 1937 de 5. dönem 3. toplanma yılını açarken Mecliste :

“Bir kez, yurttta topraksız çiftçi kalmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiç bir neden ve yolla (sebeup ve suretle), bölünemez bir nitelik (mahiyet) alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işleyebilecekleri toprak genişliğini, toprağın bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus yoğunluğuna ve toprak verim ölçüsüne göre sınırlamak gerekir.

Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş araçlarını artırmak, yenileştirmek ve korumak önlemleri, vakit geçirilmeden alınmalıdır. Her durumda en küçük çiftçi ailesi, bir çift hayvan sahibi kılınmalıdır; en iyi (ideal) olan öküz değil, beygir olmalıdır. Öküz, ancak kimi koşulların henüz sağlanması güç bölgelerle hoş görülebilir Köyde ve yakın köylerde, ortak harman makineleri kullanırmak, köylülerin ayrılamiyacağı bir alışkanlık durumuna getirilmelidir”

Sonraki yıllarda da halk devleti :

Mart 1934 te (İnkilâp Kürsüsü Dersi'nde), Büyük Türk Devriminin temel ülkelerini, amaçlarını ve sürecini açıklayan İsmet Paşa, Devrimin ikinci önderi de şöyle diyordu :

“... Türk Devrimi ilk anda *halk devletini* kurdu. Büyük Millet Meclisinin *halk hükümeti* Osmanlı Devleti karşısında hem varlığı ile, hem de temelleri ile artsız arasız çarpışma durumunda bulundu. . . .” . . . “...Türkiye Büyük Millet Meclisi kurumunda vücutlanan *Halk devleti* -ki, onun açık deyişi Cumhuriyettir- Türk

Ulusunun yazgısı üzerinde bağılsız koşulsuz (kayıtsız şartsız) bütün yetkileri kendinde toplamıştır....” “...Devrimin büyük atılımlı (dinamik) sürekliliği hepimizi uzun ve çetin yola koymuştur. Devrimciler *halk kitlesi* içinde onun yeni ve ileri güç olması için çalışırken, çok zorluklarla uğraşacaklardır. Geniş *halk kitlesine* Devrimin temiz ülkülü düzenini anlatmak ve bu yolda maddesel yoksunluklara katlanmak gerektir...” ... “...Türk Devriminin amacı, ulusal kurtuluş ve yükseliş dâvâsı olduğuna göre, bizim için kitlenin gereksinmesini sağlamak temel ödevimizdir....”

Büyük devrim ülküsünün odağı :

“*Türkiye'nin öz sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylü*”, “*herkesten çok gönenç, mutluluk ve zenginliğe lâyık olan köylü*”, “*halk hükümeti*”, “*halk devleti*”, “*halkın devleti*”, “*halk yönetimi*”, “*halkın sefaleti*”, “*halkın ihtiyaçları*”, “*halk kitleleri*”, “*halkçılık esası*”, “*halka siyasal eğitim vermek*”, “*geniş halk kitlesine devrimin temiz ve ülkülü düzenini anlatmak*” Bunlar elbet te ki, ülküler, amaçlar, kararlar olarak saptanmış ve kesinleşmişti. Ve her şeyden önce ancak geniş, sürekli ve tasarlı (planlı) bir eğitimle halkın uyarılması, bilinçlendirilmesi ile gerçekleştirilebilirdi. O da halkın bir yandan eğitim ve ekim (kültür), öte yandan yaşam düzeyini geliştirmek, yükseltmekle *kitlenin ihtiyacını* sağlamakla olabilirdi.

(O yıllarda henüz bir işçi kitlesi bulunmadığından halkçılık tümiyle köye yönelikti).

Bu ülkünün gerçekleşmesi iki yandan olacaktı:

1 — Tutumsal (ekonomik): halka, insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi, yaşam güvenliği sağlamak, herkesi iyi kazançlı iş sahibi yapmak.

2 — Ekinel (kültürel) ve eğitimsel: Halka, insan ve yurttaş olma hakkının onurunu, değerini ve bilincini veren, geleceği için umudunu güvence altına alan aydınlığı, bilgi ve beceriği kazandırmak, her Türkü başarılı bir meslek sahibi yapmak.

“Halkçılık” ülküsünü getiren Atatürk bunları sağlamanın yollarını göstermeye, açmaya ve uygulamaya çalışmıştı. Birincisini 15 yıl süresince söylev ve yönergeleriyle devleti yönetenlere, hükümetlere, Meclislere, yasacılara, ikincisini millî eğitim bakanlarına, yetkililerine, eğitimcilere, öğretmenlere ödev olarak vermişti.

Bunun yöntemi ne olmalıydı?

Devrim kadrosunun ikinci önderi Başvekil İsmet Paşa İnkilâp Kürsüsündeki dersinde Devrimi açıklarken şöyle demişti:

... “...Türk Ulusunun, içinde yaşadığımız ve sürüp gitmekte olan devrimi, yabancı salgınına ve Osmanlı düzenine karşı çifte cep-heli bir savaş ile başlamıştır. Türk Devrimi, Türk Ulusunun kuruluş savaşıştır...” ... “Anlaşıyor ki, içsel ve ulusal niteliği ile Osmanlı toplumsal kurulunun vakit vakit gösterdiği düzeltme (is-lâhat) girişimlerinin bir sürgiti veya evrimi değildir. Tam tersine Türk Devrimine Osmanlı düzeni (nizamı) amansız bir karşıt ve düşman durumu almıştır..... *Osmanlı düzeni* dediğimiz zaman, *yöneten adamları ve kurumları* ile toplumsal kurulun yasalarını amaçlıyorum (murat ediyorum).....” “*Uğraşacağımız en önemli hastalık bilgisizlik ve izleyeceğimiz en gürverimli (feyizli) yol deneysel (müsbet) bilim yoludur.....*”

Osmanlı Devletinde toplumlar ve durumları :

Bu devlette iki toplum ayrı düzenler içinde, ayrı yaşam düzeyinde, ne var ki, yan yana ve iç içe yaşıyordu: a) Türkler ve müslüman olan halklar, b) müslüman olmayan azınlıklar. Azınlıklar çağın gelişmelerini en ileri ülkelerle atbaşı izliyor ve yürütüyorlardı. Eğitim kurumlarını kurmuş, çağcıl eğitimi kendi toplumlarında bütün ileriliğiyle yaygınlaştırmış ve gerçekleştirmişlerdi¹. Yurtta bulunan sanayi, ulaştırma, pazarlama, içealim ve dışsattım (idhâlat ve ihracat), büyük tecim işleri, tutumsal (iktisadâ) ve teknik güçler, kurumlar tümünden onlarda idi. Başka ülkelerle ilişkileri çok sıkı, onların yurttaki bütün girişimlerinde bütün çalışanlar azınlıklardı. Sanayii devrimini yapmış, gelişmiş anamalcı ve emperyalist ülkelerin –Osmanlı devleti içinde– uyrukları gibi olmuş, zenginleşmiş ve burjuvalaşmışlardı.

Türk ve müslüman olan toplum çağın çok gerisinde ve hele tümünden denecek ölçüde eğitimsiz bırakılmış, en büyük çoğunluğu ile köylerde geri yöntemli bir tarım ve hayvancılık işlerine aile tutumsallığına, ayrıca da sürekli bir savaş yolculuğuna, savunma çabasına ve padişahın kapıkulluğuna koşullandırılmıştı (şartlandırıl-

¹ Bak. (Atatürk’ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları) kitabımızda “Atatürk ”ün Devraldığı Eğitim Durumu” bölümü.

mıştı); bunun için de gittikçe yoksullaşmıştı. (Bu durumun temel nedenlerini Gazi Mustafa Kemal Paşa İzmir İktisat Kongresinin –yukarıda kimi tümceleriyle kısa özetini verdiğimiz– açış söylevinde açıklamıştır.) Türk demek, biraz da küçümsenen, hatta aşağılanan köylü demekti. II. Meşrutiyette başlayan bilinçlenme döneminde 20 şubat 1912 de kurulan Türkocaklarındaki çalışmalar içinde zamanla bir avuç ülkücü aydında, köylüye yönelmek, ona dönmek düşünü doğuruyordu. Ve ancak 7 yıl sonra ilk girişim oldu.

Köylü için ilk girişim :

1919 da ilk (Köycüler Cemiyeti) (Derneği) kuruldu. Kurucuları: Resimde; oturanlar; sağdan sola doğru: Nakiye Hanım (Elgün) –1935 de Erzurum millet vekili, ilk kadın milletvekillerimizden– Ahmet Ferit Bey, Mehmet Emin Bey (Yurdakul), Halide Hanım (Adivar), Dr. M. Cemal Bey (Arman), Nezihe Hanım,

Ayaktakiler: sağdan sola doğru: Dr. Lütfü Bey (Kırdar), –1930’larda, Manisa, 1940’larda İstanbul valisi– Dr. Şemseddin Bey (Dora) Dr. Hasan Ferit Bey (Cansever, Türk Ocakları Genel Kâtibi), Dr. Reşit Galip Bey, Avukat Hayati Nesip Bey (Boratav), Dr. Mustafa Bey, M. Ali Bey idi*.

(Bunlar gerçekten su katılmamış som ülkücüler idiler. Derneğin merkezi Dr. Şemseddin Bey’in (Dora) Kadıköy’deki evi idi. İlk toplantılarını İstanbul’da Arnavutköy’de, Halide Edip Hanımın evinde, Nakiye Hanımın yöneticisi bulunduğu Beyazıt’taki Feyziye Okulunda yapmışlardı. İlk çalışma ve ülkülerini uygulama yeri olarak Tavşanlı Bucağını (şimdi ilçedir) seçmişler. Hemen o yıl 1919 da Dr. Reşit Galip ile Dr. Hasan Ferit (Cansever) oraya gitmişler. Avukat Hayati Bey (Boratav) da oraya bucak müdürü olmuş. Tavşanlı’dan sonra Bozüyük bucağı tasarlanmış, ancak, o yıllardaki tarihsel olaylar nedeniyle uygulanamamış. Dr. Reşit Galip Bey sonradan Darülfünun’u üniversiteleştiren, kendisini öğretmenlere çok devdiren ve Halkevlerinin kuruluşunda büyük hizmeti olan maarif vekilidir. Dr. Hasan Ferit Bey (Cansever) de sonradan Kayseri’nin Zencidere köyünde öksüz yurdunu kurmuş, 1925’e dek orada çalışmıştır. –“Atatürk’ün Devraldığı Eğitim Durumu” yazısında bu okulun o yıllardaki resimleri vardır–).

* Bu resim ve buradaki bilgiler rahmetli ozan ve başöğretmen dostum Sadık Çiner’den dir

Türk toplumunu yönetenler :

Osmanlı devletinde –Atatürk’ün “unsuru aslı = asıl öge–” dediği Türk toplumunu ve ayrıca müslüman toplulukları yönetenler, yönetici ve etki adamları şunlardı:

a) Tanrının yeryüzünde gölgesi ve her yönetimin başı, en büyük güç, Halife - Padişah ve “mukarribini” (yakınları); b) Şeyh-ül İslâm (en yüksek din yetkilisi) ve İlmiye sınıfı denen sözde din öğreticileri; c) Tarikat ve tekye başkanları şeyhler; d) Kentlerde eşraf; e) Köylerde ağalar vb. sınıf ve takımları.

Bunların eğitim kurumları da vardı: *Mektepler*, Padişaha “kapıkulu” görevliler teyistirmek içindi. Daha önce bu amaçtaki eğitim kurumu padişahın sarayı içinde (Enderun) idi. *Medrese* mahallelere, köylere dek yaygındı; İslâm dininin özünü, geliştirici, atılımcı ve devrimci içeriğini, düyasal ve yaşamsal eğitim ve ekin (kültür) değerlerini kavramadan biçimsel yanı üzerinde, urasalara da kaçan bilgiler verir, insanları onlara göre koşullandırır, durgunlaştırır. *Tekye* şeyhlerin, yetişkinleri eğiten, koşullandıran okulları idi. *Medrese* ve *tekye* eşraf ve ağaya dayanır, onlarca yaşatılır, çağın gereklerinden, bilimden, insanlık hak ve ödevi bilinçlerinden uzak onlara, yabancı birer eğitim kurumu olmuşlardı; çağ dışı düzenin sürdürülmesi hizmetinde saldırganlar yetiştirirlerdi de. Etkilerini güçlendirmek için de kutsallaştırılırlardı bunların hepsi. Çok iyi örgütlenmiş, birbirine çok iyi kenetlenmiş, devletin ve toplumun bütün güçlerini ve kurumlarını ellerinde bulunduran padişah, Şeyh-ül islâm ile “ülema” denen çoğu sözde din bilginleri, “meşayih” (şeyhler), eşraf ve ağa örgütü etkilerini –hiç bir direnmeye olanak bırakmadan– toplum, hele halk yığınları üzerinde yürütürlerdi. Bu koşullar içinde Büyük Türk Devriminin gerçekleştirilmesi olanaksızdı.

Devrimci güçler çıkarmak gerekliliği ve Atatürk’ün güvenerek ödevlendirdiği güçler :

Gazi Mustafa Kemal Paşa yeni düzeni kurmaya giriştiği ilk günden başlayarak, toplumu zaman aşımına uğramış, müstehaleleşmiş (fosilleşmiş, taşılşmış) bu kurumların etkilerinden kurtarmak kararını gerçekleştirmeye koyuldu. Çağcillaşmanın oluşumunu ve geliştirme koşullarını sağlayacak yeni kurumlar ve güçler sırasıyla ve yan yana şunlar oldu:

1) Eğitim ve öğretmen; 2) Ordu; 3) Bilim ve fen, bilimci ve fenci; 4) Sanat ve sanatçı; 5) Gençlik. . .

Büyük güvenle Devrim amacıyla değerlendirildi ve ödevlendirildi. Atatürk'çe.

O'nun öğretmenlere ilk seslenişi, yeni Türk Devletinin kuruluş günü olan 23 Nisan 1920'den hemen 19 gün sonra, 9 Mayıs 1920'de Maarif Vekâletine (Millî Eğitim Bakanlığına) yaptırdığı ilk genelgeyledir. Öğretmenler ile doğrudan doğruya olan görüşme ve konuşmaları şunlardır:

16 Temmuz 1921, Ankara'da Maarif Kongresini açarken,

27 Ekim 1922, Bursa'da gece, İstanbul ve Bursa öğretmenlerine, Şark Tiyatrosunda

21 Mart 1923, Konya'da Sultanî Okulunda verilen çay şöleninde,

24 Mart 1923, Kütahya'da, Lisa binasında, öğretmenlerin çay şöleninde,

25 Temmuz 1924, Ankara'da Muallimler Birliği Kongresi üyelerine, Maarif Vekili Vasıf Beyin (Çınar) verdiği çay şöleninde,

22 Eylül 1924, Samsun'da, İstiklâl Ticaret Okulunda öğretmenlerin çay şöleninde,

14 Ekim 1925, İzmir'de Kız Öğretmen Okulunda,

14 Ekim 1925, İzmir'de Erkek Öğretmen okulunda verilen çay şöleninde,

18 Ekim 1925, Konya'da, Öğretmenler Birliğinde,

19 Ekim 1925, Konya'da, Öğretmenler Birliğinin musameresinde,

7 Temmuz 1927, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında öğretmenlere.

1 Şubat 1931, İzmir'de, Kız Öğretmen Okulunda öğretmenlerle,

Atatürk ayrıca Büyük Millet Meclisindeki ve başka topluluklardaki söylevlerinde, halkla konuşmalarında eğitim, öğretim ve öğretmen için, yüksek eğitimci kişiliği ile görüşlerini, düşüncelerini, öğretmenlere övgülerini, güvenlerini belirtmiştir.

Telleri:

5 Aralık 1922 İstanbul Erkek Öğretmen Okulunu bitirenlere,

7 Nisan 1923 İstanbul Erkek Öğretmen Okuluna, 75. yıldönümü dolayısıyla.

Eylül 1924 Trabzon Erkek Öğretmen Okulunun defterine yazdıkları

Bilim ve bilim adamları için :

27 Ekim 1922, Bursa'da Şark Tiyatrosunda öğretmenleri ve İstanbul Darülfünun müderrislerine (profesörlerine),

22 Eylül 1924, Samsun'da İstiklâl Ticaret Okulunda öğretmenlerin çay toplantısında,

29 Ekim 1933, Cumhuriyetin Onuncu yıl Bayramı töreninde, Öğretmenlerle olan toplantılarındaki hemen bütün söylevlerinde ve özellikle

Büyük Millet Meclisindeki söylevlerinde ve çeşitli demeçlerinde.

Orduya :

En ilginç ve geniş seslenişi, kendisine (Gazi) sanı verildikten sonra 20 Eylül 1337 (1921) günü "Neferlere" başlığı ile gönderdiği bildiridir. (Alagöz köyündeki, Sakarya Savaşması Karargâhından.)

Söylevleri :

1 Kasım 1920 yedek subay adayları töreninde,

3 Nisan 1922 Konya'da Askerî Nalbant okulundaki törende,

15 Şubat 1924 İzmir'de Askerî mahfilde, savaş oyunlarına başlarken,

22 Şubat 1924 İzmir'de askerî mahfilde, savaş oyunlarından sonra,

30 Ağustos 1924 Dumlupınar'da meydan savaşmasının ikinci yıldönümü dolayısıyla,

13 Ekim 1925 İzmir'de ordu ileri gelenlerine,

22 Şubat 1931 Konya'da askerî mahfilde.

Bildirileri ve telleri :

30 Ekim 1920 Kars Kalesinin kurtarılması üzerine, tel,

12 Nisan 1921 Dumlupınar meydan savaşması üzerine 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beye (Paşaya) tel

12/13 Nisan 1921 Dumlupınar savaşması üzerine Cenup Ordusu Kumandanı Refet Paşa'ya tel,

3 Eylül 1921 Ordu hakkında, güvence, T. B. M. Meclisinin tel yazısına yanıt,

27 Ağustos 1922. 26 Ağustos utkusu üzerine tel.

1 Eylül 1922 Batı Cephesinde ordulara gönderilen bildiri,

1 Eylül 1922 Dumlupınar Utkusu üzerine Türk Ulusuna bildiri,

9 Eylül 1922 Büyük Utkudan sonra orduya teşekkür,

13 Eylül 1922 İzmir ve Bursa'nın kurtuluşu üzerine ulusa bildiri,

16 Nisan 1923 orduya gönderilen kutlama teli,

Ağustos 1923 B. M. Meclisinin 2. dönemini açarken,

23 Nisan 1923 ulusal bayram dolayısıyla ordulara gönderilen kutlama teli.

16 Mayıs 1923 orduya gönderilen bayram kutlaması,

23 Nisan 1925 orduya gönderilen bayram kutlaması,

28 Ağustos 1938 Doğu manevraları dolayısıyla Mareşal F. Çakmak'a tel,

29 Ekim 1938 Türkiye Cumhuriyeti ordularına bildiri.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki çeşitli söylevlerinde ordunun yüksek değerlerini tüm genişliğiyle açıklamıştır.

Gençlere söylevleri :

24 Aralık 1919, Kırşehir gençler Derneğinde,

18 Mart 1923, Tarsusta Gençlik Yurdunda,

20 Mart 1923, Konya'da Türkocağındaki çay toplantısında,

30 Eylül 1926 Çankaya'da İdman Dernekleri Birliği Kongresi adına gelen kurula,

Ekim 1927, Cumhuriyet Halk Partisi büyük Kurultayındaki söylevinin sonunda,

Şubat 1933 Bursa söylevi

26 Mart 1937, Ankara Halkevinde Bursa gençlerinin düzenledikleri Uludağ Gecesinde

Telleri :

20 Mart 1925 Üniversite Öğrenci Birliğinin teline karşılık,

29 Ağustos 1925, Afyonkarahisar gençlerinin teline karşılık,

27 Mart 1933, öztürkçe yolunda başarılarından dolayı İstanbul Türk Talebe Birliğine.

Gençler için olan söylevlerinde –öğretmenlere, bilim ve fen adamlarına, orduya, sanatçıya olduğu gibi– büyük ödevler vermiş, devrimini onlara inandırmıştır (emanet etmiştir).

Üniversite ve bilim konularında :

Örneğin: 27 Ekim 1922, 1 Mart 1923, 1 Mart 1924, 22 Eylül 1924, 1 Kasım 1928,

29 Ekim 1933, 1 Kasım 1933, 9 Mayıs 1935, 1 Kasım 1936, 1937, 1938 ve

Büyük Millet Meclislerindeki söylevlerinde.

Güzel sanatlar :

13 ağustos 1923, 9/10 ağustos 1928, 29 ekim 1933, / 1 Kasım 1934, 9 Mayıs 1956 (C. H. P. Dördüncü Büyük Kurultayında), 1 Kasım 1935, 1936, 1937 ve

Büyük Millet Meclislerindeki söylevlerinde.

Sanatçılar için Meclisteki millet vekillerine söylediği: “Efendiler! *Siz her şey olabilirsiniz, millet vekili, bakan, başbakan, hatta Cumhurbaşkanı olabilirsiniz; fakat sanatçı olamazsınız. Bu çocukların değerini bilelim*”. sözü O’nun kendi kişiliğinde de taşıdığı sanatçılığın, sanatseverlik ruhunun ve sanat sanatçı değerini kavramanın, sanatçıya olan güveninin anlatımıdır.

Türk Ulusunu yakın yüzyıllarda geri bırakmış güçleri yıkarak onların yerine güvenle koymak istediği bu yeni güçler arasındaki ilişkileri sağlamak için de uyarıları vardır. Özellikle ordu ile eğitim ve bilim ordusunun, subayla öğretmenin ilişkilerini, ödev, ülkü ve amaç birliklerini, örneğin 24 mart 1923 te Kütahya’da öğretmenlerin çay toplantısında ve 22 şubat 1931 de, Konya’da Askerî mahfilde (ordu evinde) açıklamıştır. (O tarihlerdeki Hakimiyeti Milliye gazetelerinde, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri: II, sayfa 163, sayfa 269).

“... Arkadaşlar! Bütün tarih bize gösteriyor ki, uluslar yüksek amaçlarına ulaşabilmek istedikleri zaman karşılarında üniformalı çocuklarını buldular. Tarihin bu genelliği içinde yüksek bir ayrıklık (istisna) bizim tarihimizde, Türk tarihinde görülür. Bilirsiniz ki, Türk ulusu ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse bu adımların önünde her zaman öncü olarak ulusal amacı gerçekleştiren kendi kahraman çocuklarından oluşmuş bir ordusunu görmüştür.

Bunun içindir ki, Türk ulusu tehlikelere karşı elinde kılıç, yürümeye haphazır (müheyya) bulunan kahraman çocuklarına derin güven beslemiştir. Ve bu güveni her zaman besleyecektir. Bundan sonra da Türk ulusunun yüce ülküsünün oluşu için kahraman çocukları hep önde gidecektir.

Arkadaşlar! Ordudan söz ederken ülkenin gerçek iyisi (sahibi) olan Türk ulusunun aydın çocuklarından söz ediyorum. Bu çocuklar içinde kuşku yok ki, yarının kahramanlarını yetiştiren eğitimcilerimiz (mürebbilerimiz) vardır. Gereğinde hemen kılık değiştirerek gereken yere başını veren ve ordu ile birlikte yürüyen öğretmen arkadaşlarımız bunun içindedir...” (Konya, 21 Şubat 1931 Askerî mahfild).

“Yurdumuzu, toplumumuzu gerçek amaca, mutluluk amacına ulaştırmak için iki orduya gereksinme vardır: Biri yurdun yaşamını kurtaran asker ordusu, öteki de ulusun geleceğini yoğuran ekin (kültür) (irfan) ordusu. Bu iki ordunun her birisi de değerlidir, yücedir, verimlidir, saygıdeğerdir. ... Bu iki ordunun ikisi de dirimseldir (hayatidir).

Yalnız siz, ekin ordusundan olanlar, sizlere bağlı olduğunuz ordunun değer ve kutsallığını anlatmak için şunu söyleyeyim ki: Sizler ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldüğünü öğreten bir ordudansınız... .

“... Bir ulus savaş alanlarında ne denli parlak utkular elde ederse etsin, o utkuların sağlam sonuçlar vermesi ancak ekin ordusunun varlığına bağlıdır. Bu ikinci ordu olmadan, birinci ordunun elde ettiği sonuçlar yiter. Ulusumuzu gerçek mutluluk ve kurtuluşa erdirmek istiyorsak, ulusumuza güvenli, verimli bir gelecek bağışlamak istiyorsak, bir an önce büyük, olgun, ışıklı (nurlu) bir ekin ordumuz olması gerektiğini yoksayamayız. (inkâr edemeyiz)... .

... “Tanrıya şükürler olsun, düşman karşısındaki çok sevgili ordular için harcadığımız bütün emekler meyvelerini verdiler. Artık bundan sonra yine o (aynı güç, yine onun gibi etkinlik, yine onun gibi kayırış emekleriyle (himmitle) ekin ordusu için çalışacak ve birincide olduğu gibi, bu ikinci ordudan da emeklerimizin etkinliklerimizin, kayırışlarımızın mutlu ve başarılı meyvelerini yine onun gibi parlaklık yine onun gibi bollukla elde edeceğiz...”

... "Bir ordunun değeri subaylar ve komuta kurulunun değeriyle ölçülür. Siz, beyan ve bay öğretmenler, sizler de ekin ordusunun subayları ve komuta kuruluşunuz. Sizin ordunuzun değeri de, sizlerin değerinizle ölçülecektir. Bağımsızlık Savaşında üç dört yıldır düşmanı topraklarımızda yoketmek için yaptığımız savaşta ordunun ruhu olan subaylar, komuta kurulu ve ileri gelenleri değerlerinin yüksekliğini nasıl göstermiş ve tanıtlamışsa (isbet etmişse), bundan sonra yapacağımız aydınlık ve devrim savaşının, ulusumuza bir karanlık gibi çöken genel bilmezliği (cehaleti) yenme ve ezme (kahretme) savaşında da ekin ordusunun ruhu olan siz bayan ve bay öğretmenlerin yine o (özdeş) yeteneği göstereceğinize güvenirim (eminim). Hepinizi bu güvenle esenlerim (selâmlarım) sayın arkadaşlar. (24 Mart 1923, Kütahya, öğretmenlerin çay toplantısında).

Eğitimi ve öğretmeni, gerçekten bir eğitim örgütü olan orduyu, bilgini ve fenni, bilimi, Sanatı ve sanatçıyı, ve gençliği değerlendirerek, saygınlandırıp güçlendirerek etkili kılmak yolu ile Devrimi gerçekleştirecek, yürütecek, sürdürecektir ve geliştirecek güçler, kurumlar yetiştirmek; yeni toplum düzeninin ve çağın istediği yeni yurttaşı ve insanı sağlamak. O'nun söylevlerinde, demeçlerinde, davranışlarında, ilişkilerinde, o yılların yasalarında, devrim atılımlarında, uygulamalarında bu karar ve amaç apaçık görülür. (O'nun girişimlerinde, öncekilerden sonra, ilk en etkili *yazı devrimi*, ilk etkili kurum da *Millet Mektepleri* olmuştu. Bu girişim, eğitim ve ekin alanında en büyük ve en evrensel devrim atılımı idi. Bir yıl gibi kısa bir süre içinde 596 bin yurttaş okuma yazma öğrenmişti. O hızlı tutuş bugüne dek o yılki nüfusa oranla — 2,5 olarak gelişme sürse idi, 1970 lerde bile yurdumuzda ortaokul düzeyinde eğitim görmemiş tek yetişkin yurttaş kalmamış olacaktı) ¹.

¹ Şu gerçeği açıkça görmek ve üzerinde dikkatle düşünmek gerekir: Atatürk'ün etkisizleştirmeye giriştiği o çağdışı kurumlar ve güçler, O gittikten sonra, O'nun güvendiği ve ödevlendirdiği güçlerin ve kurumların aymazlığından yararlanarak, hatta onlardan kendilerine çok yetkili yardımcıları ve bağlaşıkları da bularak, siyasal alanda güçlü örgütler kurarak ve yetkileri elde ederek toplulumuzu yeniden etkileri altına almaya başlamışlardır. Bunun için de Atatürk'ün o 5 kurumunu önce kendi içlerinde parçalanmaya ve çatışmaya düşürmüşler, halktan ayırmaya uzaklaştırmaya çalışmışlar, sonra da, onları karşı karşıya getirerek yıpratmışlar, saygınlıklarını çok azaltmışlar, halkın güveninden ve gözünden düşürmek için ne yapabilirse hepsini yapmışlardır.

HALKEVİ GERÇEĞİ

Halkevlere kurulurken :

Atatürk'ün güvendiği ve görevlendirdiği güçlerin toplumda saygın ve toplum üzerinde etkili olmalarını sağlamak, onlardan devrim atılımlarını yürütme ve sürdürme, gerçekleştirme ve geliştirme amacıyla yararlanmak, halkı bilinçlendirmek, yığınların eğitim, ekin ve yaşam düzeylerini yükseltmek için özel ve özgün bir kurum gerekti. İşte bu kurum 19 Şubat 1932 de açılan *Halkevlere* oldu. O'nun, Gazi'nin Devrim Kadrosundan Recep Bey (Peker) o gün Halkevlerini açma söylevine şöyle başlamıştı:

“Arkadaşlar, biz Halkevlerinin, samimi ve bütün Türk vatandaşlarını müsavi şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşları toplamağa ve itinalı (özenli) bir kültür çalışması içinde milli birliği yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz. . . .”
Ve özetle şöyle konuşmuştu:

. . . “Gençlik istikbalin ışığıdır. Gençlik mütemadiyen (artsız aralıksız) yetişen, yetiştiren bir çalışma içinde yaşatılmalıdır. . . .” . . . “Gaye, milleti şuurlu (bilinçli), birbirini anlayan, birbirini seven ideale (ülküye) bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilâtlandırmaktır”. . . . “Bu mahiyette bir Halkevi teşkilâtını bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura (önder ögeye) ihtiyaç vardır. . . .”.

“Bu cemiyetleşmek (toplumlaşmak) fikri bütün halkevlere faaliyetlerinin esas temelidir. . . .” . . . “En kuvvetli ders vasıtalarına, yetişkin muallim ordularına malik olmak kâfi değildir.

Halkı yetiştirmek, halkı bir kütle haline getirmek için ayrıca bir millî halk mesaisine ihtiyaç vardır. Silâh kuvvetinden, her türlü cebir ve madde kuvvetlerinden daha müessir olanı fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz”.

O yıllar, 1946 ya dek, “halkçı, devrimci, ve atılımcı eğitim çağı” idi. Halkevlerinin hemen ardı sıra, Atatürk'ün “pratik tedbirler” deyimiyile nitelendirdiği çok özgün “eğitmen örgütü”, “köy enstitüleri”, “köy eğitimi seferberliği”, “teknik öğretim seferberliği” gibi hepsi de Türkiye özgü ve bütünüyle ulusal eğitim atılımları geldi. Osmanlı düzeninin “idare eden adamları ve müesseseleri” sinmişti, sindirilmişti. Yazışmacılık (kırtasiyecilik) egemenliği, yozlaşması yoktu.

Halkevi ülküsü ve gelişmeler :

Halkevi sayısı ilk yılda 55'i, 2 yılda 80'i, 3 yılda 103'ü, 4 yılda 136'yı ve 15 yıla varmadan 478'i bulmuş; köylerde de 4332 Halkodası açılmış, böylece bu eğitim ve ekin kurumlarının sayısı beşbine (5000'e) yaklaşmıştı.

Devrimin kendi yapısından doğan zorlamalar ve gereksinmelerle 1930 ve sonraki yıllar bütün yurttaki devrimin temel felsefesi, temel düşünceler bilimi ile yurdun ulusal ve bölgesel sorunları, gerçekleri, dünyadaki toplumsal, siyasal ve bilimsel akımlar, olaylar ve oluşlar –başta devrim kadrosu– düşünürlerin, yazarların, eğitimcilerin, sanatçıların sürekli inceleme, araştırma ve yayım konusu olmuştu. Ocak 1932 de KADRO, 1933 te ÜLKÜ dergileri çıkmaya başlamış, Türk Devriminin ulusal ve evrensel temel düşüncelerini, etkilerini, anlamlarını açıklamaya, dizgelendirmeye (sistemplendirmeye), dünyanın o günkü koşulları içinde ulusal durumumuzu ve sorunlarımızı incelemeye, aydınlatmaya ve çözmeye çalışıyorlardı, Gazi Mustafa Kemal Paşa ÜLKÜ dergisine –23.1.1933 tarihini atarak– “Ülkü'den öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim”. yazısı ve “Mustafa Kemal” imzasıyla; İsmet Paşa da 24.1.1933 de “İsmet” imzası ve “Ülkü'ye muhabbetle” yazısıyla birer resimlerini vermişlerdi.

Kadro dergisine Gazi şu iltifatta bulunmuştu: “*Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken, maksadının Türk Milletine has (özgü) meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakiyet temenni ederim*”.

İsmet Paşa da “*Fırkamızın Devletçilik Vasfı = (Partimizin Devletçilik Niteliği*” başlıklı bir yazı vermişti, (Sayı: 22, Ekim 1933):

Halkevlerinin açılmasından bir yıl sonra –Cumhuriyetin 10. yılında– 29 Halkevi çalışma ve başarıları konusunda yapıtlar yayınlamışlardı. Bunlar arasında Aksaray, Bafra, Boyabat, Şebinkarahisar, Urla gibi ilçelerin Halkevleri de vardı. 4 yıl içinde, 1936 da, 136 Halkevinin yayınladıkları dergi sayısı 25, küçükü büyüklü kitapların sayısı da 120 olmuştu. 5 ve daha çok yayın yapmış olanlar; Ankara: 7, Aydın: 10, Balıkesir: 7, Bilecik: 6, Gaziantep: 12, Bursa: 6, İstanbul: 7, Konya: 5, Muğla: 5 idi.

Halkevlerinin yayınladıkları dergiler de:

ÜLKÜ: Ankara, DOĞUŞ: Kars, GÜZEL GÜNLER sonradan FİKİRLER): İzmir, HALKEVİ: Eskişehir, KAYNAK: Balıkesir,

TAŞPINAR: Afyon, İSTANBUL ve YENİ TÜRK: İstanbul, 7 OK: Edirne, YENİ DOĞUŞ, sonradan BOZKURT, daha sonra GEDİZ): Manisa, AKSU: Giresun, AKIN İNAN, KÖY: Trabzon, ÜN: Isparta, AKPINAR: Niğde, YENİ TOKAT: Tokat, TÜRKÜM (sonradan ULUDAĞ): Bursa, ILGAZ: Kastamonu, ALTIN YAPRAK: Bafra ÜLKER: Niksar, ÜLKER: Burdur, TAŞAN: Merzifon, KONYA: Konya, ALTAN: Elazığ, 19 MAYIS: Samsun, ORTA YAYLA: Sivas, TÜRK AKDENİZ, ÇAĞLAYAN: Antalya, ve sonradan daha şu dergiler yayımlanmaya başlamıştı:

BAŞPINAR: Gaziantep, ÇORUMLU: Çorum, DERNE: Malatya, ERCİYES: Kayseri, ERZURUM: Erzurum, GÖRÜŞLER: Adana, HATAY: Antakya, İNANÇ: Denizli, KARAELEMAS: Zonguldak, ORDU: Ordu.

Bulup adlarını ve yayımladıkları yerleri yazamadıklarımızla birlikte, halkevlerinde yayımlanan dergi sayısının 50'yi bulduğunu sanırım.

Halkevlerinin kitap yayınları 500'e yakındır. A. Avni Candar ile Hasan Taner'in yayınladıkları iki ayrı bibliyografyada bu kitaplar açıklanmıştır. (Temsil kolları için yerli ve yabancı oyunlar, ulusal etkin araştırmaları, ve çeşitli konulardaki kılavuz kitaplar da bu yayınlar arasındadır.)

Yayımlanan konferanslar da buna katılırsa kitap sayısı 800'ü bulur. Bu kitaplardan ve dergilerden kimileri hem bugün hem de gelecekte aranacak değerdedirler.

Çalışmalardan örnekler ve sayılamalar :

Daha ilk yılında 34 Halkevi açılmış, bir yılda 500.000 kişiye seslenmişti. Bu sayı –ondan yararlananların sayısı– 8 yıl sonra 1940 ta 11 000 000'a yaklaşmıştı. 9 yıllık süre içinde halkevlerinden yararlananların sayısı, 38,5 milyonu bulmuştu.

İlk yılda halkevlerinde çalışan üye sayısı 31 000 idi, bunun 2000'i bayandı. 1940 ta bu sayı 13 500'ü bayan olmak üzere, 43 000'i bulmuştu. Köylerdeki Halkodalariyle birlikte bu kurumlarda çalışanların sayısı 157 000'e yaklaşmıştı.

Yapılan çalışmalar:	1932 de:	1940 ta:	9 yıl sürecince	artış % si
Konferans sayısı :	900	9506	23 750	10,6
Temsil " :	800	2619	12 350	3,3
Konser " :	450	1150	9 050	2,6
Film gösterisi :	—	1950	7 850	
Açılan sergi " :	80	447	978	5,6
Okunan kitap " :	59 444	453 176		
Okuyanların " :	149 949	2557 853		81,0
köy halkodası " :	400	1900		475,0
Kurslardan yararlanan:	900	48 000	136 900	5333,3

(Bu sayılamalar ÜLKÜ dergisinin o yıllarda yayımlanan sayıları ile "HALKEVLERİ 42. yıl Kuruluş Bayramı" gazetesi Özel sayısından alınmıştır).

Halkevleri arasında karşılıklı tiyatro temsilleri için gidış gelişler yapıldı. Kış sporları, spor gezileri, spor yarışmaları, su sporları yapıldı.

Toplumsal yardım için çevredeki hayır dernekleriyle işbirliği yapılarak fakir hastalara, yoksul öğrencilere sık sık yardım edilirdi. Bunun için gelir, düzenlenen balolardan, başarılı piyes temsillerinden ve bağışlardan sağlanırdı.

Kitap sergileri açılır, her Halkevinde halka açık bir okuma odası veya salonu bulunurdu. Her Halkevi ele aldığı en az bir köye sık sık geziler, eğlenceler düzenler, oranın sağlık, eğitim, tarım, toplumsal ve tutumsal yanlarıyla uğraşır, gelişmesine çalışırdı.....

Çalışmalar, halkçılık ve eğitim:

Bütün Halkevlerinde şu 9 kol kurulmuştu: Dil, Tarih ve Edebiyat, - Güzel Sanatlar - Temsil - Spor - İçtimai Muavenet (Toplumsal Yardım) - Halk Dersaneleri ve Kursları - Kitaplık ve Yayın-Köycülük - Müze ve Sergi.

ÜLKÜ Dergisi ilk sayılarında Halkevini şu yazılarla açıklamaya çalışmıştı:

- 6 Halkevleri Açılma Nutku - Recep (Peker),
- 97 Halkevleri Yıldönümü Düşünceler - Celâl Sahir,
- 99 Halkevleri Yıldönümü Nutku - İsmet Paşa,

- 104 Halkevleri Yıldönümü Nutku - Necip Ali (Küçüka),
 194 Halkevinin Çatısı Altında - Dr. Necdet Nasuhi,
 185 Halkçılık,
 191 Türk Devletinde Halkçılık - K. Naci,
 216 Millî Şuur ve Halkevleri - Nebil,
 233 Halkevleri - Necip Ali.

Köycülük Kolu yanında, Halkevlerinin çalışmalarında, dergilerinde, ÜLKÜ'de *eğitim ve köy* konuları çok geniş yer tutuyordu. ÜLKÜ'nün ilk sayılarındaki yazılar:

Sayfa

- 152 Halk Terbiyesi - Hamit Zübeyr (Koşay),
 237 Kışla ve Köy Terbiyesi - Hilmi A. Malik
 16 Halk Terbiyesi - Nusret Kemal,
 60 Halk Terbiyesi - Sabri Gültekin,
 238 Sovyetlerde Bayram ve Terbiye - Nusret Kemal,
 245 Milli Bayram ve Halk Terbiyesi - Nusret Kemal,
 289 Cumhuriyette Halk Terbiyesi - Osman Halit,
 295 Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi - R. Ş.,
 362 Köy Seferberliğine Doğru - Nusret Kemal,
 481 Köyde Mektep - Hilmi A. Malik,
 154 Köy Muhiti ve Çocuk Terbiyesi - Hıfzırrahman Raşit (Öymen),
 385 Köy Çocuğu - Hıfzırrahman Raşit,
 414 Köy Mektebi ve Köy Muallimi - Hıfzırrahman Raşit,
 118 Köy İçin Yüksek Halk Okulları - Hıfzırrahman Raşit,
 277 Köy Terbiyesinde Aileye Yardım - Hıfzırrahman Raşit,
 345 Tek Dersaneli Okullar - Hıfzırrahman Raşit.

Sonraki yıllarda bu iki konu ve Halk Bilgisi ÜLKÜ'de daha çok yer tutmuştur, öteki dergilerde de (O yıllarda "köy, köylü" deyimi ile "halk" deyimi eşanlamda idi. İşçi kütlesi henüz doğmamış, yok denecek kadar azdı.) Köye köylüye yönelme, köycülük akımı Halkevleriyle gelişti, 1920 lerde *yazınsal* (edebî) *olan öykü* (hikâye) *ve roman köycülüğü*, *Halkevlerinde köy sorunlarına* derinliğine indi, *eğitim köycülüğüne*, *köy enstitülerine*, *köy eğitimi seferberliğine* ulaştı. (Onları durduranlar, ortadan kaldıranlar, onların yerine sözselsel (verbal) - siyasal ve düzmece köycülük diyebileceğimiz bir tutuş, bir aldatmaca getirdiler).

İstekler, umutlar ve amaçlar:

İsmet İnönü'nün 1935 Şubatında yeni Halkevlerini açış söyleviden öğreniyoruz ki, . . . "Bütün memlekette 80 toplantı yerinde 800 000 (Sekizyüz bin) kişi alırsak, bunu azımsamak bizim için borçtur. . . ." . . . "Halkevleri siyasî bir müessese değildirler; sosyal ve kültürel kurumlardır. . . ." . . . "Halkevlerindeki kitap sayısı . . . busene 97 bine çıkmış; bu azlıktan ne kadar şikâyet etsek hakkımız vardır. 97 bin kitap, 80 Halkevi için azdır. Bu geçen 1934 yılında okurların sayısı 428 bindir. . . . Bu sayılar iki, üç kat artmıştır. Ancak bu artış, varmak istediğimiz sonuca ve ihtiyaçlarımıza göre çok azdır. Bunların çok daha artırılması lâzımdır. . . ." . . . "Bu memleketin ilerlemesi için ihtiyaç duyduğumuz vasıtaların başında paradan, her şeyden önce bilgi lâzımdır. Onun için okuma hevesini Halkevlerinde çoğaltma başlıca işlerdendir. . . ." . . . "Ve güzel sanatlar. . . Güzel sanatlar. . . Güzel Sanatlar. . .".

Recep Peker'in bir yıl sonraki "Yeni Halkevlerini açma" söyleviden de öğreniyoruz ki; . . . "Yalnız son bir yıl içinde 103 Halkevinin çatıları altına 2 milyon 100 bin (2 100 000) den fazla yurttaş girmiş, evlerin ışık saçan kuvvet yapan çalışmalarından yararlanmıştı. . . ." . . . "Son sayımında Ankara'nın 125 000 nüfus taşıyan bir şehir olduğu anlaşılmıştır. Bu son yılda . . . Atatürk ülkesüne inanını daha beslemek amacıyla -halkevlerinde- 300 bin yurttaş toplanmış ve çalışmıştır. Ankara Halkevine devam eden yurttaşların toplamı, Ankara şehri nüfusu toplamının 2,5 katıdır. . . ." . . . "Mualimlerimiz, memurlarımız, doktorlarımız, mühendislerimiz, avukatlarımız, bunların hepsi, bu yurdun müşterek fedakârlığı sonucunda okutulup yetiştirilmiş vatan çocuklarıdır. . . ." . . . "Bugünkü Türk Ulusunun, hepsi birbirine dayanan ve hepsi birbirine inanan büyük ulusal bir kütle olarak yetişmesi lâzımdır. Bunun için, kendinden başka bir yurttaşına verecek bilgi ve inan sermayesi olan herkes ölçüsü küçük fakat değeri büyük bir zaman vergisi ile ulusal borcu ödemelidir. . . ." . . . "Geçmişte büyük zamanlar kaydetmiş bir milletiz. Bu geçmiş zamanları telâfi etmek (ödünlemek) için, şimdiki ulusal çalışışta daha hızlı bir gidişle parlak gelecek günlerinin mesafesini kısaltmak zorundayız. . . ." . . . "Klâsik okul yetişmesinin yanında bir ulusal yetişme ve yetiştirme vazifesi vardır. . . ."

Büyük olumlu sonuçlar :

O çağın bu kendine özgü ulusal eğitim ve öğretim kurumu, bu coşkun ülkü ve esrime ile kısa sürede inanılmayacak, şaşılacak başarılar sağlıyordu. Çünkü “bürokrasi” ve “verbalizm = lafçılık” yoktu. Türkiye Cumhuriyeti bir *eğitim ve kültür devleti* idi.

Her yaştan her cinsten, her meslekten ve her mizaçtan milyonlarca yurttaş bu kurumda gece gündüz, pazar bayram demeden –milyonları bulan saatlar içinde– kendisi yetişiyor ve başkalarını yetiştiriyordu. Yetenekler buralarda değerleşti, çok değerli yazarlar, bilginler, sanatçılar olarak geliştiler: oluştular². Halk sanatları anlayış buldu; halk ekini (kültürü), ozanları, sanatçılarıyla değerlerini ortaya koydu. Her Halkevi çevresinde, bölgesinde büyük bir hareket, bir canlılık ve eğitim kurumu olduğu gibi, bir araştırma kurumu da oluşmuştu. Çevrelerinin, bölgelerinin özellikleri, tarihleri, coğrafyaları, halk bilgileri (folklorları), budun bilgileri (etnoğrafyaları), halk gelenekleri, sanatları, yapıtları, bütün özdeksel (maddî) ve toplumsal varlıkları, sorunları inceleniyor, araştırılıyor ve yayınlanıyordu. Bölge köylerindeki Halkodaları ile iş ve el birliği içinde çalışılıyordu. Her yetenek kendi değerini göstermek ve geliştirmek için, kendisine –kapısı ardına dek açık– bir yer buluyordu; sevgi ve saygı ile karşılandığı bir yer³. Ve “*halk kütleleri*” uyanıyor, bilinçleniyor, insanlık ve yurttaşlık hak ve ödevlerini kavriyordu.

Kısa sürede bu muazzam sonucu sağlayan etkenler :

Başta gelen neden, Atatürk'ün güvenini kazanmış Nafi Atuf (Kansu), Ferit Celal (Güven) ve Reşit Galip gibi büyük devrim ülkücülerinin, düşünemeyecek özverilikte atılımlı çabaları olmuştu;

² İki küçük örnek: Arkeolog rahmetli Osman Bayatlı, Bergama, tarihçi Çağatay Uluçay ve genç yaşında, pek erken yitirdiğimiz İbrahim Gökçe Manisa Halkevlerinde yetişmişlerdi.

Ve 40 yıl sonra: “Eski bir Halkevi çalışanı olan Celâleddin Uzmen, Halkevlerinin o yıllarda yetenekli gençlere olanak sağlamak yönünden olsun, sanatçıyı arkalamak yönünden olsun unutulmaz çalışmalar yaptığını söylüyor. Aynı tip çalışmalara dönmenin, özellikle resim sanatı yönünden çok yararlı olduğunu da hatırlatıyor”. (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1972, sayfa 6, “Hız ve Cesaret isteyen bir Resim Türü” yazısı.

³ Bir kente giden, uğrayan her aydının, her görevlinin ilk gittiği yer oradaki halkevi oluyor, hemen tanıştığı halkevlilerle orada yabancılik çekmekten kurtuluyor ve zamanını değersizleşmekten kurtarıyordu.

sözcüğün en geniş anlamıyla özverili, geçili çabaları ve atılımları. Ayrıca :

A- Bütün toplumda büyük bir coşku, esrime, inan ve güven egemendi. Bütün yurttaşlar ve aydınlar sürekli olarak şu yaşam ve toplum görüşü ile besleniyordu: Halkçılığa, devrime ve eğitime gönülden inan, geleceğe gönülden umut ve güven, yüksek iş ahlakı, millete hizmet bilinci; bütün görevlilerde, hele yöneticilerde, ve yetkililerde ödev ve sorumluluk bilinci, atılım ve başarı tutkusu, insan değeri ve sevgisi, insan harcamaktan sakınmak, insan kazanmak ilkesi, ülküsü, ve çabası.

B- 10 yılı aşkın bir süredenberi bu ülküler ve yaşam anlayışı içinde çalışan *Muallim Birlikleri ve Türk Ocakları* :

Halkevlerinin kısa süredeki büyük gelişmesinde 20 Mart 1912'de açılmış ve yurda yayılmış olan Türk Ocaklarının oldukça geniş uygulama ve deneyim birikimleri etkili olmuştur.

Halkevlerinden önce her Muallim Birliği kendi çevresinde bir eğitim ve ekin merkezi ve kaynağı idi. Sonradan Halkevlerinde gelişen, büyüyen bütün girişimler Muallim birliklerinde -küçük çapta- denenmiş, geliştirilmiş, olumlu sonuçları da alınmıştı. Halkevlerinde görev alan, çalışan üyelerin pek çoğu zati öğretmenlerdi. Okullarındaki öğretim ve eğitim saatları dışında, Halkevlerinden önce, kendi birlik merkezlerinde buluşurlardı. Okuma yazma, konferanslar, pek çok çeşitli kurslar, konuşmalar, müzik, halk oyunları, yabancı dil, dergi, yazı, halk derslikleri çalışmaları, eğlenceler, balolar, müsamereler, törenler, tartışmalar, sohbet toplantıları ile dopdolu idiler. (Her kente gelen her aydının, hangi meslekten olursa olsun, ilk uğradığı yer Muallimler Birliği olurdu). Öğretmenler bütünü ile buna öylesine alışmışlardı ki, bu durum onlar için bir gelenek olmuştur. Bu nitelikleri ile Muallimler Birliği her yerde halkın en içten saygı gösterdiği yer, her öğretmen en içten saygı gösterdiği kimse idi. Başta Devrimin önderi, her yetkili, öğretmene saygı ve sevgi ile dolu idi. Çarşaf tutukluluğundan kurtulan ilk bayan öğretmenler, ilk bayan aydınlar buldukları kentte Muallimler Birliğinin sürekli üyesi, konuğu idiler; bütün toplantı ve çalışmalara onlar da tam eşitlikle katılırlardı. Gazi Mustafa Kemal dünya tarihinde hiç bir komutanın, hiç bir devlet kurucusunun ve başkanının, hiç bir devrim önderinin

taşımadığı bir yüksek sevgi ile, öğretmenlere övgü ile güvenç gösteriyordu⁴.

5 Kasım 1925 te Ankara Hukuk Mektebinin (Fakültesinin) açılışında Gazi Mustafa Kemal Paşa şöyle demişti: ... “... Ulusun ateşli devrim atılımları sırasında sinmek zorunda kalan eski yasa hükümleri, eski hukuk adamları; kayırış kişilerinin (himmet erbabının) etkinlik ve ateşi yavaşlamaya başlar başlamaz, hemen canlanarak devrim temellerini ve onun içtenlikli izleyicilerini ve onların sevgili ülkülerini mahkûm etmek için elverişli durum beklerler...” O'nun deyişiyile: “... Milletın hummalı İnkılâp hamleleri esnasında sinmeğe mecbur kalan eski ahkâmı kanuniye, eski erbabı hukuk; erbabı himmetin nüfuz ve ateşi yavaşlamağa başlar başlamaz, derhal canlanarak inkılâp esaslarını ve onun samimî muakkiplerini ve onların aziz mefkûrlerini mahkûm etmek için fırsat beklerler...”

Başka bir yerde de şunu demişti: ... “Politika aleminde bir çok oyunlar görülür. Fakat mukaddes bir idealin tecellisi olan Cumhuriyete, asrî harekete karşı cehil ve taassup ve her nevi husumet ayağa kalktığı zaman, bilhassa terakki sever ve cumhuriyetçi olanların yeri, hakikî terakkici ve cumhuriyetçi olanların yanındır, yoksa mürtecilerin (gericilerin) ümit ve faaliyet menbaı olan saf değil...”

Ve sonrası :

Daha önce bütünüyle sinmiş olan “*Osmanlı düzenini yöneten adamlar ve kurumlar*” –ki, bunlar gerçekte *Devrimin düşmanları, halk düşmanları, eğitim düşmanları* olarak ulusal gelişmeye karşı idiler– 1946 ve sonrasında, buldukları çok elverişli ortamla, yekindiler, ağaya kalktılar. Şu gerçeği görmek gerektir ki, Atatürk'ün ortadan kaldırmağa çalıştığı kurumlar O gittikten sonra, O'nun güvendiği, ödevlendirdiği kurumların ve güçlerin aymazlığından yararlanarak, kendilerine onlardan da yetkili yardımcılar buldular. Onların etkisi ve emri altına giren, onlarla bağlaşma (ittifak) kuran politikacıların ve yöneticilerin de katılmalarıyla çok güçlendiler. İlk girişimleri, toplumda egemen ülküyü, havayı ve amacı değiştirmek oldu. Daha önceleri Başvekil İsmet Paşa şöyle demişti:

“Bu nesil çok esaslı hazırlığa muhtaçtır. Bir cemiyette en zararlı adam yetersiz olduğu halde, selâhiyet (yetki) sahibi olandır. Ehli-

⁴ Öğretmenler de bunu hak ettiklerini her elverişli durumda gösteriyorlardı. Örneğin Yazı Değişiminde, hemen bir yılda 596000 kişiye yeni yazıyı kavratmışlardı.

yetsiz ve fakat selâhiyet sahibi olan adam, eğitim döneminde ıslâh olmayacak olursa, hayatın seyrinde güç ıslâh olunur. Bu adam bütün hayatında ilmin, liyakatın ve çalışkanlığın düşmanı olacaktır...". İnkılâp kürsüsünde de: "Bir inkılâp için ölüm darbesi, her şeyin kazanılmış ve emin bulunduğu zannedilmesidir..." ... "Türk inkılâbı sürekli, kesiksiz bir ilerleyiş atılımı gözü ile görülürse, onun durmasını istemek değil, durmasından sakınmak lâzımdır..." demişti.

Fakat "Osmanlı düzenini yöneten adamlar"ın ardıllarından, Devrimin önderlerine bağlılıkları, yakınlıkları ile içten devrimci görünenler (gerçekte *düzmece devrimciler*, *devrim düşmanları*) örgütlenerek, İsmet Paşa'nın uyarı için olan bu düşünlerini uygulamaya koyuldular. "Her şey kazanılmış ve emin" bulunuyordu. Öyle ise, artık Türkiye Cumhuriyetinin bu *eğitim ve ekin devleti çağı* değişmeli, *halkçı*, *devrimci ve atılımcı*, *üretici eğitim dönemi* kapanmalı idi. Ve çok kısa sürede bu amaçlarında başarı kazandılar. Çünkü, Atatürk'ün Devrim kadrosundan kalan ve özyapı (karakter) değiştirmeyenler, onlarla etkili bir savaş canlılığını ve atılımını, yürekliliğini gösteremediler.

İlginç bir düzmece devrimci özyapı örneği:

10 yıl boyunca yurdumuzda en büyük yetkiye sahip olmuş bir politikacının Halkevleri konusundaki birbirine bunca ters şu iki görüşü bu insanların ve o zamanların politikacı devlet adamı özyapısının açık ve kesin bir örneğidir. 1932 de bir ilimizin Halkevi açılış törenindeki söylevinde: "Milletimizin yükselmesi yolunda her ihtiyacı gören ve sezen büyük GAZİ, içtimaf hayatımızda çok derin bir boşluğu ve çok şiddetli bir ihtiyacı görmüş ve bu boşluluğu dolduracak ve ihtiyaca cevap verecek bir tesis ve teşekkülün esasını kurmak, temellerini atmak şerefini de kazanmıştır..."

1950-51 deki söylevinde: "... Halkevleri, halkodaları kurmak, gençlik teşkilatını ele almak faşistvari telakki ve düşüncelerin mahsulüdür. Bunlar içtimaf bünyemiz içinde tamamiyle abes, beyhüde, geri ve yabancı uzuv halindedirler..." Sonra da; "Halkevleri içi boşalmış, tarihe karışmış, maksatsız birer varlık halinde idiler. Bunlar partiler için birer hicap (utanç) mevzuu teşkil ediyordu..."

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mart 1968, Şevket Süreyya Aydemir'in bir yazısından).

(Birinci söylevdeki içtensizlik ve içeriksizlik, ikinci söylevdeki gerçeksizlik ve karacılık, özyapısızlığın ve politika ahlaksızlığının açık ve kesin bir örneği olduğu gibi, Devrimin, halkçılığın büyük ülkü ve esrimesi yerine konan korkunç ve yıkımlı anlayışın, anlayış ve tutuşun da dışı vuruşudur –ki, bu, gerçekte ulusumuzun büyük talihsizliğidir–).

Bunların öncülleri (selefleri) tarihimizin derinliklerine dek uzanır. Sindikleri zaman bozuculuğu, kötümserliği ulusun içinde sinsi sinsi yaymak, elverişli durumu bulunca da bunu açıktan açığa ortaya dökmek ve arı yürekli (saf) yurttaşları aldatmak için her şeyi yaparlar. En iyi, en büyük başarıları, kötölemekten çekinmezler. Örneğin: Ulus yazgısının en tehlikeli günlerinde bile ağıllarını (zehirlerini) nasıl saçtıklarını İnönü'nün bir açıklamasından öğreniyoruz. Sakarya utkusu günlerinden sonrası için O diyor ki:

“Sakarya'dan önce olduğu gibi, Sakarya'dan sonra da kötümser bir hava esmeye başladı. Öteden beri siyasal bozuculuk (fitne) ve siyasal çekişme hiç bir an durmamıştır. Her büyük savaşmadan, her büyük süel (askerî) başarıdan az bir süre sonra, umut dönemi geçer geçmez, yeniden umutsuzluk egemen olur. Bu umutsuzluk havası, içerden, dışardan her araç ile kışkırtılır. Şimdi yine böyle bir umutsuz havanın içine düştük. Her yandan şöyle konuşuluyor: Amaç şu, anladık ama, Anadolu ortasına dek gelen düşmanı bir savaşma meydanında yenerek ülkeden çıkaramayız. Öyle ise bunun bir çıkar yolunu bulmak gerektir. Siyasal çıkar yol, süel çıkar yol, uyuşma yolu, düşmanla anlaşma çıkar yolları aramalıyız.

Mustafa Kemal Paşa Ankara'da bu olumsuz havayı yenmeye çalışıyor. Bu haksız eleştirileri yönetenler, haklı çıkmak için türlü eseme (mantık) oyunlarına başvuruyorlardı ... “E ..., ne oldu? Muharebe ettik te ne sonuç aldık?...”

“... Ağustos başlarında Fevzi Paşa geldi, benim kararhâgımda konuk oldu. Bana dedi ki: — Ben artık Ankara'ya gitmem, bize yapmadıkları kalmıyor. Mustafa Kemal Paşa'nın çekmediği yok...” (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1972 “Zafere Giden yol” Sabahtin Selek).

Karanlığın azgınlığı :

Halkevlerini ve o eğitim dönemini –demokrasi adına– kapatma amacı başarılıydı. Halkevleriyle birlikte, onların çıkardıkları

“değerli dergiler, çok değerli yayınlar, özgün yapıtlar, bütün eğitim ve ekin çalışmaları, girişimleri durdu. Kitaplıkları yok edildi. Bütün kitapları belki yakılmadı; fakat milyonlarca kitap ve değerli belgeler, dergiler tartı ile bakkallara satıldı, kese kağıdına çevrildi. (Bu arada köy enstitülerinin kitaplıklardaki değerli düşün yapıtları, daha önce Bakanlıkça gönderilmiş, öğrencilere okutturulması yararlı, gerekli görülmüş kitaplar- kitaplıklardan çıkarıldı, kimi yerlerde de topluca yakıldı). Dünya tarihinde bu kitap kırımı dördüncü kez oluyordu.

“Halkevlerinde bütün özverilikleriyle çalışan binlerce ülkücü öğretmen ve aydın etkisizleştirildi. Boş zamanların, avaralıkların kucağına atıldı. Gençliğe kendi yeteneğini özgür geliştirme, çalışma, halka, eğitime, sanata hizmet ederek değerlendirilme olanağı bırakılmadı”.

Ve hele halktan gelen, halkın içinde en yaygın sayıda bulunan tek aydın, öğretmen kütlesi, bütün örgütüyle kitaptan, eğitimden uzaklaştırılarak kahvelerin ve oyun masalarının tutkusuna itildi, mahkûm edildi. Buna direnen ve kişiliğini, Atatürkçü, halkçı, devrimci, atılımcı ülküsünü yitirmeyenler, çeşitli bahaneler, çeşitli haksızlıklarla sindirilmeye çalışıldı. Atatürk’ün, umutlarını üzerlerinde topladığı en büyük, en güçlü ve *halktan* gelen bu aydın kütle, öğretmen, bir yandan oyun ve kahvehane tutkusu ile, bir yandan da -İsmet Paşa’nın yukarıda geçen açıklamasında belirttiği- “yetki sahibi olanlar” tarafından çeşitli haksızlıklara, insafsızlıklara uğratarak, değersizleştirilmeye, saygınlıktan, halkın gözünden düşürülmeye çalışıldı. halktan da koparıldı.

Bakanlıkta eğitim görüşü ve anlayışı kalmamıştı. Konferanslar, meslek toplantıları düzenlemek, öğretmeni durgunluktan, gevşeklikten, boş zaman değersizliklerinden kurtarmak şöyle dursun; bu tür çalışmalarda, girişimlerde, bilimsel toplantılarda Bakanlıktan ve yönetici kişilerden kimseler görünmez oldu. Dış memleketlere eğitim, bilim toplantılarına gönderilen bu kişiler -çok azı ayrı- turistik kafa ile gidip o gözle ve kavrayışla döner oldular. Karanlık bir bürokrasi (yazışmacılık) bütün millî eğitimi sardı. Yazışmacılık ve lafçılık -yalnız ordu örgütü dışında- bütün yurttta egemenliğini kurdu ve çok ta güçlendi.

(“Osmanlı düzenini yöneten adamlar ve kurumlar” kafasında ve görüşünde güçler yetiştirmek için olan girişimler -buldukları elverişli

ortamla- gittikçe güçlendiler: Açık ve gizli Kur'an kursları, bir çok camilerdeki vaazler, imam - hatip okullarının bir çoğu, Ticanilik, Süleymancılık, Norsçuluk⁵, onların yayınları, dergileri, gazeteleri, örgütleri, propagandalarını ve savunmalarını yapan politikacılar, yöneticiler, yetkililer, hatta bakanlar....)

Değerli bir öğretmenin anılarından :

Sayın hocam Cevdet Emiroğlu mektuplarında, o yıllarındaki Urfa Muallimler Birliği çalışmalarını kısaca şöyle anlatıyor: (O sıralarda önce Urfa Sultanisinde (lisesinde, müdür yardımcısı, sonradan ortaokul müdürü idi).

(9.1.1974) günkü mektubundan): “Urfa’da tam on sene muallimler birliği başkanlığı yaptığım sırada hep Rahmetli Necati Bey’den (-Maarif Vekili Mustafa Necati’yi anıyor) ilham almıştık. Öğretmenliği değeri üstün bir meslek haline getiren ve muallimler birliğini güçlendiren hizmetleriyle maaif tarihimizde unutulmayacaktır; eserlerini daima şükranla anmaktayız.

Okul dışında bütün saatlarımızı halkın yararına adanmış, mesleğin değerini yukarı katlara çıkarmış ve halka tanıtmıştık. Öylesine ki, bütün bayramlarda, başta vali, tümen komutanı ve daire reisleri birliğimizi ziyarete gelirlerdi. Onların hepsinin saygılarını kazanmıştık. Müsamereleler, konferanslar, temsiller, konserlerimizle halk ile içli dışlı olmuştuk. Hapishanelerde ve gece dershanelerinde parasız dersler düzenlemiş, faydalı olmağa çalışmıştık. Şimdiki gibi iskambil oynamakla vaktimizi değersizleştirip boşuna harcayamazdık. Altı ay ders verdiğim hapishanedeki katil ve hırsızlardan bile saygı görmüştük. Bunlar kurtulup hapisten çıktıkları vakit bize gelir -Sayenizde okuryazar olduk,- diye minnetlerini sunarlardı. Oysa ki, herkes bunların şerlerinden kaçardı. İslah edildiler. Şimdi de yazık ki, öğretmenlik önemsiz, bayağı bir meslek haline geldi. Biz bütün gücümüzü yukarıda adlarını minnetle andığım rahmetli bakanlarımızdan almıştık.....”

“O hamleleri şimdi artık göremediğimizden çok üzgünüm. O zamanlar öğretmenliğimizi yeterli bulamadığımız halde, gündüz okullarda, gece öğretmen birliğinde, Türkocağında, sonradan da halkevinde

⁵ “Nurculuk” sözcüğünün gerçekte “Norsçuluk” olması gerektir. Kurucusu “Nors” köyünden olduğu için, gerçekte adı “Norsi” olmalıdır. Ancak saf halkı aldatmak, onun kutsal duygu ve inançlarını sömürmek için “Nursi” denmiştir.

faal görevler almış, bütün varlığımızı oralara adamıştık. Her yerde saygı ve sevgi görürdük. Yetersiz aylıkla yetinirdik te, gece derslerinden veya yan ödemelerden bir şey almak aklımızın kenarından bile geçmezdi. Bütün bunları gösterişsiz, aşk ile, şevk ile yapardık. Beş yıl önce Urfa Kurtuluş Bayramına belediyece davet edilmişim. (Her sene davet ediyorlar gidemiyorum). Öğretmenler kulünübe uğradım. Ne onlar beni, ne ben onları tabii tanıyamazdık. Otuzu aşkın sayıda öğretmen masa başında iskambil çeviriyorlardı. Oturmadan ayrıldım. Hey gidi günler hey! dedim kendi kendime. Hani o değerli konferanslar, kurslar, folklor çalışmaları, piyesler, temsiller? Piyes icabı, rol alacak bir hanım bulamayınca yüzümüzü, gözümüzü boyayarak, sesimizi kısarak temsiller verirdik. Nerde o zeybek oyunları...”.

Bütün bunlar rahmetli Necati Beyin, Hasan Âli Yücel'in bizlere aşıladıkları güç ve teşvik ile olmuştu. O zamanlar bizi tebrike gelen Genel Müfettiş İbrahim Tali bey 1000 ve Kolordu Komutanı Kâzım Paşa 100 lira -O zamanki para ile biri bin, biri de yüz lira- birliğimize yardım etmişlerdi. biz kendimiz için de çalışmalarımızın anlaşıldığını, değerlendirilip takdir edildiğini görek kıvanç duyardık...”

Yeni bir atılım ve devrim denemesi :

27 Mayıs 1960 Devrimi, Atatürkçülüğü, Büyük Türk Devrimini yıkmak isteyen, ona çabalayan girişim, örgüt ve başarılar karşı -Atatürk'ün güvenerek ödevlerdirdiği saygınlıklarını ve etkilerini sağlamaya çalıştığı güçlerin ve kurumların- gençliğin, ordunun, öğretmenin, bilginin ve sanatçının hep birlikte harekete geçmesi idi.

Halkçı, devrimci, uluscu ve atılımcı eğitim dönemini yeniden kurma çabalarına girişildi: Halkevleri, Halk eğitimi Örgütü, Yedek Subay Öğretmen, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Devlet Planlama Örgütü, Millî Eğitim Bakanlığınca bütün millî eğitimde ateşli reform hazırlığı ve tasarıları çalışmaları (1961 başında), Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu ve 1961 ANAYASASI. *... Bu Anayasa ile gerçekleştirilecek Atatürkçü, Devrimci, Halkçı ve Ulusçu toplum düzeni.

* Bak: “27 Mayıs Devriminin Millî Eğitimimize Getirdikleri”, M. R. İnan, Halkevleri Dergisi, Ocak 1971, sayı: 51.

Ve sonuç :

Ancak, bu "Akdevrim" kendisinden önceki 15 yılda karşıt ve gerici hazırlıklar yüzünden, geçen bu süre içinde amacına varamadı. Çünkü Atatürkçülüğe, halkçılığa ve devrimciliğe karşı olan akımlar ("Osmanlı nizamının adamları ve müesseseleri") çok iyi örgütlenmiş, politikacılar, yöneticiler ve yetkililer arasında kendi kadrolarını çok iyi kurmuş ve işbirlikçilerini, bağlaşıklarını (müttefiklerini) geniş ölçüde bulmuşlardı. Atatürkçü gençler koyu bir aymazlıkla dağınıklık, kararsızlık ve şaşkınlık içine düşmüşlerdi. Bu koşullar altında, gelecek yakın zamanda, geçmişteki olağanüstü güçlü, başarılı ve atılmı Halkevlerine, halkçı devrimci ve ulusçu eğitime dönülmek umudunun ışıkları henüz ufuklarda görünmemektedir.

O coşkulu ve ülkülü girişimler, çabalar sürse idi, bugün en azından her ilimizde, 100 kadar büyük kentimizde "Yüksek Halk Okulları", "Halk Üniversiteleri" ve pek çok köylerimizde —Almanya'nın Hessen Eyaletindeki "Köy Toplum Evleri" gibi— "Köy Eğitim ve Ekin Evleri" kurulmuş olacak; ve Türkiye, "gelişmekte olan memleketler" arasında olmayacak; tarihinin ona verdiği ödevle o memleketlere —kurtuluştta olduğu gibi— gelişme ve kalkınmada da örnek ve önder olacaktı.

*Halkevi coşkusu :**Bu coşkuyu açıklamanın zorluğu :*

Açıldığı 19 Şubat 1932 yılından, savsaklanmaya başladığı 1946 ya dek 14 yıl, —uzantısıyla 1950 ye dek 18 yıl— HALKEVİ eğitim ve ekin kurumunun çalışma, gelişme ve başarılarını, oralardaki büyük hızı, atılımı sayılar vererek açıklamak zor değildir. Ancak, bugün inanılmayacak olan o çalışmalardaki, hızlı gelişmelerdeki, atılmı başarılardaki olağanüstülüğü sağlayan düşünüyü, duyguyu, umudu, ülküyü ve ruhu açıklamak öyle zor ki, Bunun için kullanılacak sözcükler bile, geçen şu zaman içinde öylesine yıprandı, öyle aşındı ki, onu, bugünkü kuşaklara kavratmak olanaksızdır. Bugün bol bol ve olağanüstü övünme konusu olabilecek başarılar, o günlerde yetersiz sayılır, yerilirdi. Halkevleri kuruluşunun yıldönümlerindeki söylevler bu yermeler ve yerinmelerle doludur. Ölçüler öylesine değişikti ki, bugün yakışıklı boyluboslu görülen şeylere o günlerde cüce; bugün çok diye görülen şeylere, o günlerde az, bugün büyük görülen nesnelere, o günlerde küçük . . . vb. diye bakılırdı. Atılım, atılım ülkü idi.

Halkevleri çalışmalarında durmak, dinlenmek yoktu; yürümek beğenilmezdi; koşmak atılmak, hatta uçmak istenirdi, uçmak.

İnsanları bu yurttan bu ruha, bu dirikliğe, bu atılıma götüren ne idi? Bugün ona *devrim iradesi*, *devrim ülküsü*, *devrim coşkusu*, *devrim esrimesi* demek gerek. Bu hava Çankaya'dan fıskırır ve artsız aralıksız dalgalar olarak yurdun her yanına, her köşe ve bucağına, her ruha yayılırdı. Bugün bunu anlatabilmek kavratılmak öyle zor ki. O O coşku, o ülkü, o esrime (Vecit — enthousiasme) ve atılım bir de eğitim örgütünde ve köy enstitülerinde vardı; yurdun her yanını, her alanın kaplamıştı o ruh kesinnes.

İnkılâp (devrim) bugünkü sözcüklerle bir çok anlama gelirdi: kendimizi, varlığımızı, gücümüzü, güvenimizi, özsaygımızı, saygınlığımızı tanıma, tanıtma, bilinçlenme, kalkınma, ilerleme, tüm geriliklerden, yoksulluklardan, olumsuzluklardan, gelişmiş güzelliklerden, başı bozukluklardan, karanlıklardan bir ayak önce kurtulma; durmadan, dinlenmeden hızla gelişme, ulusça, tüm ulusça mutluluğa, engin güçlere kavuşma, “*çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma*” vb. Devrim tüm yurttaşları, tüm bireyleri sarmıştı. Bütün bireyleri birbiriyle kaynaştırmıştı. Onları bu ülkülerine doğru özveriliklerle, atılımlarla götürüyordu.

Kaynaşmış bir kitle :

Cumhuriyetin, 10. Yılındaki Marşta (Onuncu Yıl Marşında) geçen “*Kaynaşmış bir kitleyiz*” sözü bugün kimilerine gerçek dışı, gülünç geliyordur. Onu görmediklerinden yaşamadıklarından inanmazlar. Halkevleri bu kaynaşmanın kurumlaşmış anıtı idi. Tüm bireyleri, yurttaşları sarmayan, birbirine kaynaştırmayan ülküler, düşün ve amaçlar topluma yalnız şaşkınlık, dirliksizlikler getirirler; bugün gördüğümüz gibi. Şimdi daha iyi görüyor ve anlıyoruz ki, insanları, yurttaşları birbirine bağlayan kaynaştırıcı ülküler eksik olunca, bireyler kum, un, kül tanelerine benzerler; değil rüzgâr, üfleme ile bile dağılırlar. Ortak ülküler, amaçlar insanları, birbirinden kopmamak için —bir bilinci varmış gibi, birbirinden ayrılmak istemiyen birbirine tutunan— her ayrılmada birbirine atılan ve yapışan su, sıvı birimlerine benzerler. Halkevleri bu kaynaşma ile atılımlı güçleri alıyor, geliyor, geliştiriyor ve ayrıca da onu sağlıyorlardı.

Halkevi Atatürk devrim yıllarının ve devrim istencinin eğitim ve ekin (kültür) kurumu idi. O yıllarda Türkiye başka bir Türkiye,

bu toprakların insanlarından her biri, başka bir insandı. Gözler iyi, çok iyi görür; kulaklar iyi, çok iyi işitir; ağızlar iyi çok iyi konuşur, kafalar iyi, çok iyi düşünür; kalpler iyi, çok iyi duyar; eller iyi, çok iyi işler; insanlar iyi, çok iyi davranırlardı. Her iyi ve güzel şeyi yapmaya hazırdı herkes.

Halkevleri ve köy enstitüleri bu özelliğin kurumları idiler. Atatürk'ün Onuncu Yıl Söylevindeki -29 Eaim 1933-:

“...Bizce zaman ölçüsü geçmiş yüzyılların gevşetici anlayışına (zihniyetine) göre değil, yüzyılımızın hız ve devim (hareket) kavramına göre düşünülmelidir. Geçen zamana oranla, daha çok çalışacağız. Daha ez zamanda daha büyük işler başaracağız...” düşünü ve kararı, bu kurumlarda gönülden kavranılıyordu ve gerçekleştiriliyordu.

Özverilik ne demektir?

Günlük işlerinden kalan her anı bayramıyla, pazariyle, sabahiyle, akşamıyla halkevlerine adayanlar, bundan kendileri için hiç bir karşılık beklemeyenler, en ufak bir çıkar düşünmeyenler, yığınlar, kitleler bugün kavranamaz artık. O iradeyi o coşkuyu, o ruhu, ne yazı, ne sözle, ne müzik, ne resimle, biçimci (plastik) sanatların hiç biriyle anlatma olanağı yoktur. Onu ancak temsil (tiyatro) sanatı somutluğu, aydınlığıyla gözler önünde canlandırabilir ve kafalara, gönüllere aktarabilir, belki.

(İstanbul'da, İzmirde, okullarında; Manisa'da Halkevinde akşamların geç saatlarına dek çalışma birliklerinde çalışan genç, yaşlı, bayan, bay öğretmen arkadaşları, çeşitli kollarda çalışan her meslekten gençleri, yaşlıları anımsıyorum. O toplantılar, o özverilikler gözlerimin önüne geliyor da, başka bir evrende yaşamışım gibi geliyor bugün bana).

On yıla kalmadan yurdun her yanında 478 halkevi, 4332 köyde halk okuma odası böyle kurulmuştu. Kitaphıklardaki kitapların, onları okuyanların sayıları milyonları böyle aşmıştı. 50'ye yakın değerli, özgün dergi, 500'e yakın değerli, özgün kitap böyle çıkmıştı; araştırmalar bu tutuşla yapılmıştı; sanatçılar, yazarlar, bilginler, araştırmacılar, sporcular böyle yetişmişti oralarda. Gençler, yaşlılar böyle veriyorlardı kendilerini; böyle adıyorlardı tüm zamanlarını, güçlerini halkevlerine. Halk böyle coşarak koşuyordu halkevlerine, köy enstitülerine. Bir sanatçının bir aydının, herhangi bir kimsenin

gittiği kentte, kendi evi gibi, ilk uğradığı, yabancılık duymadığı yer halkevi idi; orada ülküdeşlerini hemen bulurdu. Çeğdaş bir tekye olmuştu her kentteki halkevi. Titiz, tasarlı (planlı), izlenceli (programlı), saatlı, dakkalı çalışmalar yapılyordu oralarda.

Köyle kent arasında, köylü ile kentli arasında, aydınlı halk arasında, çeşitli mesleklerden olanlar, çeşitli yaşlardan olanlar arasında, çeşitli durumlardan olanlardan, çeşitli düşünener arasında bir anlaşma, yakınlaşma, bir bağdaşma, bir bağlanma, bir dostluk yeri idi her halkevi. Ayrımlar (farklar) siliniyordu orada, nüfus uluslaşıyor, ulus bir alınıyazısı ortaklığı, bir yazgı birliği olarak duyuluyor, kavranıyordu.

Anılardan kırıntılar :

(İlk kuruluşunda İstanbul'da halk dersaneleri ve kurslar, sonradan izmir'de, Manisa'da konferanslar ve yayıu kollarında çalışmışım. Viyana'daki öğrenciliğim yıllarında da Ottakring Volksheim'ına -Halkyurduna- devam etmişim. Orası şimdi Yüksek Halk Okulu olmuş; o yıllarda da çok kapsamlı ve düzenli bir okul gibi çalışıyordu oralarda Volksheim'ler. Ne var ki, onlar çok düzenli birer okul idiler.)

Halkevleri gerçekten başka bir nitelikte idi Kısa sürede öyle engin bir irade, bir ülkü, bir coşku sarmıştı ki halkevlerini, anlatılması olanaksız. Anılarla onlardan belki bir iki kırıntı verilebilir. Her yerde valilerden muhtarlara, köy imamlarına dek, herkeste bir halkevi yaşıyor, herkesi bir halkevi ülkülendiriyor, olgunlaştırıyordu. Vali General Kâzım Dirik, Dr. Lüftü Kırdar halkevlerinin en etkili, en yürütücü ve sürükleyici üyeleri idiler. Vali Tefvik Gür'un, Haşim İşcan'ın yaptırdıkları halkevi binaları, oralardaki emekleri ve katkıları, başarıları gönülleri övgü ve saygı ile dolduruyordu.

Bir köy imamı :

1936 yazın eğitim okulları için kitap ve kılavuz hazırlayan kurul üyeleri okulsuz köylere gider, oralarda okul çağına giren çocukların gelişim ve algı durumlarını incelerlerdi. Bir akşam bunlardan iki üye, o zaman Ankara'ya hayli uzak görünen Balgat köyüne giderler. O çağdaki çocukları kahveye toplar incelemelerine başlarlar. Çocuklarla konuşur, onlara resim yaptırır, çizgi çizdirir, sayı saydırırlar. Ve çocukların hepsinde gördükleri çok olağanüstü gelişme ve yetenek

karşısında şaşa kalır, nedenini bulmaya, kendilerince açıklamaya çalışırlar. Gelişme, yaşlara göre öyle yüksektir ki, açıklama olanağı bulamazlar. Onlar bu şaşkınlık içinde, çocuk babaları ve komşuları bu duruma pek kıvançlıdırlar. Bu sıkıntı içinde düşünüp duran o iki üyeye imam yaklaşır; çekine çekine özür diler ve durumu şöyle açıklar: –Bu bebeler boş zamanlarında avara gezmesin, yaramaz olmasınlar, diye, ben hem onları, hem de gençleri toplayıp okutuyorum. Onların hepsi de çok iyi okuma, yazma, hesap bilirler. Öğretmen olmadığım için, bir suç sayılır diye, başta söyleyemedim. Kusura bakmayın, gazete verin onu da okurlar, anlarlar. (O üyelerin ikisi de bugün yaşamakta ve Ankara'dadırlar; biri bu satırları yazandır).

O yıllarda böyle imamlar az değildi. Eğitim kurslarına gelen, sonradan eğitim olanların, köy enstitülerine çocuklarını gönderenlerin bir çoğu ve başta gelenleri köy imamlarıydı.

Karanlıkla savaşan gönüllüler :

10 yıl sonra, yılbaşında bir Ocak günü akşamı saat 20-21 dir. Çubuk'un Yenice köyünün yanından geçenler, ışık görerek okula uğrarlar ve şu görünüşle karşılaşırlar: Derslik yetişkinlerle dolu, ders aralığında kendi kendilerine çalışıyorlar. Küçük öğretmen odasında, bir kaç ay önce Hasanoğlan Köy Enstitüsünden çıkmış o köylü, genç öğretmen, bir kaç yıldır köyde çalışmakta olan eğitimci ve muhtar başbaşa vermişler; okul yaşını geçirmiş genç, yaşlı, kadın, erkek köydeki tüm nüfusu tek tek, ev ev yazıyor, onları kümelerle ayırıyor, kümelerin akşam derslerini izlenceliyorlar (programlıyorlar). Amaç: Tüm yurttaki okuma - yazmasız tek kişi kalmaması ilk köy olmak.

Yaşlı, ama genç ruhlu, gerçek ülkücü bir öğretmenden :

Geçen uzun yıllar, –buluncumda (vicdanımda) kendilerine neler borçlu olduğumun bilincini taşıdığım– değerli öğretmenlerimden yaşamda yalnız bir tanesini bıraktı: Urfa sultanisinde edebiyat öğretmeni Cevdet Emiroğlu. Onun 24.5.1973 günkü mektubundan düşünceleri ve halkevi anıları ile ilgili bölümü buraya alıyorum: “...Yaşım ilerledikçe Atatürk'ün ne büyük bir insan olduğunu daha iyi kavriyor ve yüreklilikle giriştiği eylemlere hayranlığım artıyor. O, benim gönlümün tapınağıdır ve önderimdir. Bilinçli ve vicdanlı her yurttaş O'nu iyi bilmeli, anlamalıdır. O'nun, (Halep)’

in düşüşünden sonra çektiği sıkıntıları adım adım biliyor, Erzurum'dan Sivas'a Ankara'ya yolculuğunda karşılaştığı maddî, manevî üzüntüleri ancak yenerek ülküsüne nasıl kavuştuğunu, devrimleri için sabahlara kadar uyumadan, dinlenmeden Çankaya'nın ahşap ve basık odalarında, paslı beyinleri aydınlatmak için nasıl çırpındığını da biliyorum Yazık ki, sonrakiler, sahte Atatürkçüler O'nun o çok değerli ülkü ve eserlerini, devrimlerini yozlaştırmaya çalıştılar, hâlâ da çalışmaktalar. O'nun en yakını bildiği bir çokları halka hoş görünmek sevdasiyle, - tüm köylümüzü uyandıracak, kalkındıracak, formülü bulanları ve - ülkü arkadaşlarını etkisizleştirdiler. Arkasından da başı boş kalmış gençlerimizi ışıklı bir çatı altında toplayan halkevlerini politik düşüncelerle kapattılar. Bu nedenle milyonlarca köylümüzün geri kalmasına sebep oldular. Bu günahluların işledikleri cinayetlerin arkasından da Atatürk düşmanlığı aşılayan kurumlar açtılar.

Burada bize biraz ferahlık ve umut ışığı veren, gerçek yurtseverler tarafından kurulmuş (Halkevleri Atatürk Enstitüsü)'dür; bilmem ki, 35 senelik geriliği kapatabilecek, yitmiş zamanı ödünleyebilecekler mi?

Dileğim şudur: Bu ferağatlı kişiler öğüt ve düşüncelerini daha sade halk diliyle yazsalar, tüm halk faydalansa ve bir çok yanlışlıklara düşmüş gençlerimizi ters yoldan çevirerek çatılarının altında Atatürkçülüğe kavuştursalar.

Urfa'da halkevini ilk defa biz kurduk, sonra Karaman ve Buca'da çok başarılı oldu çalışmalarımız. Evinde ışığı, sobası olmayan çocuklar halkevinin kitaplığında derslerini hazırlarlardı. Okullar arasında şiir, kompozisyon, spor, müzik yarışmaları düzenledik. Böylece halkevi çalışmaları, öğrencileri ve okulları da kendi çerçevesi içine alıyordu. Benim, gözleri görmeyen oğlum Yılmaz'ın, halkevinin piyanosunda, bugün tanınmış bir piyanist olarak yetişmesini oranın müzik kolu sağladı".

Halkevi ülküsündeki eğitimlere selâm :

Köylerde, ruhlarını halkevi ülküsü doldurmuş ne eğitimler, muhtarlar vardı. 1939 Manisa'nın Demirci ilçesi eğitimlerinden -aslında çevresinde bir efe olarak tanınan- Kadri Yılmaz bir pazar günü öğleden sonra toplayıp kıra çıkardığı öğrencileriyle ve gençlerle

eğitsel uğraşlar sırasında, ilçe ilköğretim müdürüyle birlikte ansızın yanına gelen Manisa milli eğitim müdürünün sorusuna:

— Ne yapalım, direktorum biz bu işi götürü aldık! diye yanıtlar. Bu onun eyleminin *halkevi bilinci* idi.

1944'te, Konya - Hadım'ın Korualan (Gezlevi) köyünde okumayazmasız te kişi bırakmıyan, 19 yılda köyünden 15 tane öğretmen yetiştiren eğitimci Ramazan Sakarya, Bozkır'ın Ahırlı çevresinde ülküsü, olağanüstü atılımı ile bütün köylerde tanınan, gönüller yakalayan Süleyman Doğanarslan, köylerinde okul yaptıranlar, bağ, bahçe orman kuranlar, sebzeçiliği, meyveciliği, aracılığı, tavukçuluğu yayanlar halkevi esrimesi içinde, kendi varlıklarında birer halkevi yansıtıyorlardı.

Ve bir eğitimci, Emirdağ'ın Eskiören köyü eğitimci Abdullah Bereket, 1973 aralık ayının son haftasında bir dostunu yazdığı mektubu şöyle bitiriyordu: "Bana gelince, mesleğimde otuzüçüncü yılı dolduruyorum. Artık emekliliğimi isteyeceğim. Bu yıl son yılım olacak.

Uzun yıllar inanarak, duyarak çalışarak tükendiğimi düşünerek hüznü olduğumu belirtmek isterim. Tek tesellim milletime, bütün engellemelere rağmen, Atatürk ilkeleri paralelinde hizmet ettiğime kendimi inandırmış olmamdır. Onun mutluluğu içindeyim.

Atatürk diyordu ki:

"...Halkevlerinin bütün yurttaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel devrim yaptı".

(Ülkü Dergisi, Haziran 1935, sayı: 28, s. 241).

M. Rauf İnan

1919'da ilk (Köycüler Cemiyeti) kurucuları

